

OROL.

ČASOPIS PRE ZÁBAVU A POUČENIE.

Zodpovedný redaktor **Ján Kalinčák**. Riadny spolupracovník **O. Sytniansky**.

Ročn. II.

Turč. Sv. Martin, 31. Mája 1871.

Číslo 5.

Duma po mrku.

ože tak mesiačku medzi chmármí čučíš?
Azdaj lepšie časy pre nás smutných tušíš?
Rád sa večer dívam na ňa, ty nebeský,
Ty, ktorý zvrat časov dumne čítaš rezký.
Oj, rada by duša má ta zaletela,
Kde si ty, kde Otec, kde trón Stvoritela;
Lebo mrcha časy zábavu mi vzaly,
A mňa k chladnej zemi žiaľom priviazaly.
Ver moje mladistvé lica mi obľadly,
Bo mi mrcha časy kvet veku ukradly.
Srdeca túžby žiála, k tebe poletujú,
Keď už nie vo svet, len v tebe dôverujú.
Vezmi jich a ukry v chmáry bladá hore,
Dokým nezapadnú mladšie moje zore.
Lebo čoby tu doľ v pustine hľadaly,
Keď jim zábavôčku mrcha časy vzaly.
Vezmi ma, bo ty si zádumčivý, tichý,
Mňa už viac neteší sveta hluk ten lichý. —

Postoj že ty, druh môj, postoj na chvíľočku,
A povedz mi, povedz dáku novinočku!
Čo tam, jako so mnou, jako s námi stojí;
Či už ráz na svete nič ma neukojí?
Či len ozaj moja mladosť mi vyhynie,
A či dač lepšieho v budúcnosti kynie?
Postoj že ty, druh môj, postoj na chvíľočku,
Povedz že mi už ráz dáku novinočku! —

Darmo volám, žialim, darmo ja nariekam,
Darmo slzy tečú ku považským riekam.
Moje slzy hynú staby kvapka v mori —
Zase len tie isté vychodia mi zory.
Darmo ja ubohý radost v svete hľadám,
Darmo túžby k túžbam na hrbku ukladám.
Darmo hľadám v tebe mesiačku, útechy,
Darmo túlim v dome sa bez steny, strechy. —
I ktože smutného poľutuje v svete?

Ktože mi cestičku ku šťastiu premete? —
Nikto inší len — ten hore tam na nebi,
Ktorý dáva sily, dáva i potechy;
Len ten, jehož ruka razom všetko zmení,
Že si moja duša usne v krásnom snení.
On zlomil otroctva pravekého putá,
Ku ktorému mladost nerada sa púta;
On nám vylial rosu z vysokého neba,
Že prestala žitia surová potreba;
On, čo rodu — *lípe* oprchnutej dal kvet,
On mocný, pred ktorým korí sa celý svet.

I ja korím v prachu pred Tebou sa, pane,
Bo sladká, nebeská vôňa z neba vane;
Vôňa sladká vane od tatránskych výšin,
Hlas volajúceho od dunajských nížin
Znie: „Hoj bratia Slávy, dobre časy stoja!
Naše časy prijdu bez krutého boja!“

Nuž teraz len popraj, Otče všeho sveta,
Popraj mnohé, blahé, dlhé práce letá —
Popraj, že ochladím sa pod *lipou* v tóni,
Kým sa mojej duši nebo nezacloní:
Popraj vidieť rod môj už v tom kvete blaha.

Vítaj „Matko“ ľúba, vítaj „Matko“ drahá!
Sober sa mesiačku a id' tvojou dráhou,
Už neclivím viacej za „Matkou“ mi drahou!
Hľa, neviem ani jak prišla mi z ďaleka —
Nieto šťastnejšieho nado mňa človeka.

Dobrú noc ti, druh môj, vďaka za chvíľočky;
Popraj ešte viacej, dones novinočky.

A keď ma ukojí v chyži sladké snenie,
Dones že mi voždy od hviezd pozdravenie.

A keď budem v hrobe tichom odpočívať,
Príďže sa i potom, príď na mňa podívať;
Sadni si do tône mojej trošky prsti,
Bo i tys' ukrytý časov zvratných v hrsti.
Dobrá noc ti! —

Zapadol mesiacík, tajšly mrcha časy:

Dobrá noc vám! —

Mladík s vetrom pohráva si.

Dla Sládkovičovho „Na V. Svätých!“ A. Bulla.

D e d i č M u r á ň a.

Povešť od Pavla Beblavého.

(Pokračovanie.)

II.

Po porážke Moháčskej.

Nešťastie a veľiké nešťastie bolo pre krajinu našu porážka moháčska. Krv našich predkov, ktorú cedili na Moháči, zaplavila nie len nešťastné pole moháčske, ale kúpalo sa v nej celé Uhorsko. Nešťastná záhuba, neuspokojila sa s jejich obetou, ale musela obetovaná byť i krv jejich potomkov. Lebo nebolo dosť na nich a na jednom nešťastí, ktoré vlast našu zachvátilo, ale muselo prísť ešte druhé, ktoré bolo väčšie, nežli to prvé. Tisíce mrtvol ležalo na Moháči, ale nikto sa o ne nepostaral. Ktoré Turci do Dunaja z nich nepohádzali, tie zostaly tam ležať a boly za korisť dravcom zanechané. Taký sa pohrab dostal v boji za vlast padnuvším hrdinom. — Jestli si bol zdravý, mocný, každý sa o teba, vlastne o tvoju silu uchádzal, aby sa mohol stať priateľom tvojím, keď si ale omrzácel, nuž sa potom o teba viacej neobozreli. — Celá vlast naša podobala sa smutnému pohorenisku, ktoré ľudia opustili, alebo v jeho požiare biedne zahynuli, tak že sa na mieste tom nikto viacej

neukazoval na ktoré noha Turkova bola stúpila. Zrúcaniny staveniska potom slúžia buďto za pelech horným šelmám, ktoré sa oň medzi sebou ruvajú, alebo za útulok zberbe lotrov. Jako tie šelmy o ten biedny pelech, tak sa i o našu krásnu vlast, nie síce divé šelmy, ale ľudia ruvali. Ľudia, ktorí nemali na jednom úpadku dosť, ktorých nezabolelo, keď v boji tisíce už padli, jejich divoké srdce, bo sa tisíce iných do toho istého ešte divejšieho výru zamiešali, a tí všetci v ňom biedne zahynuli. Človek ten už ozaj musí byť bez srdca, keď vidí svojho suseda v nešťastí že už vezí, nepoviem-li svojho brata alebo snad otca, ale on tomu svojmu bratovi alebo otcovi, už nachodiacemu sa v nešťastí, miesto pomoci, ešte do väčšej zkazy pomáha, a keď sa tento s veľkým namáhaním chce ratovať, v chútke svojej ho schytí, nazpät do výru už istotnej zkazy ho hodí, aby tam večnú zkazu vzal. V zhubnom požiare bola vlast naša; ale požiare tieto neudusily ju. Jej syn zďaleka stál, a brat jej tiež sa na ten požiar díval. A žiadnemu neprišlo na um, aby hasil, ale do horiaceho ešte plameňa olej liali obidvaja

*

Lajoš, nešťastý Lajoš padol. Vlast bola bez kráľa. Zápola a Ferdinand zápasili o trón, nestarajúci sa o nič inšie, len aby svoje chůtky previedli, a aby na trón dosadnúť mohli; blaho ale krajiny ani jednému neležalo veľmi na srdci. —

Keď po smrti Matiaša kráľa prišli vyslanci ku Štefanovi Zápola, žiadajú ho o mienku, kto by mal za kráľa volený byť, vyzdvihol tento svojho malého syna dohora s tými slovami:

„Keby si len toľký bol, a Uhorsko by malo svojho kráľa.“

Štefan zomrel ale neodomyšľajúc slová jeho. Malý synček jeho vyrástol v muža, a slová otcové, zaryté hlboko do srdca, mocne sa ozývajú v duši jeho. Časy detinské sa mu obnovujú v rozpomienke, a on, prechádzajúc sa práve v tokajskom svojom paláci, snáď po prvý raz, čo mu otec zomrel, zastesknuť si po ňom.

„Ach otec môj, keby si ty teraz žil, syn tvoj istotne by bol pánom Uhorska. Hovorila, že som nevdačný, že som pyšný. Ano pyšný som, ale na čo? Na teba otec môj, ktorý si rod náš z nízkeho stupňa na výšku, na ktorej sa teraz nachodí povýšil. A ja, ja práve preto, že mňa pyšným, ctižiadostivým a po tróne tužiacim prezývajú, chcem jim dokázať, že je to i možno, a že sa ústipky jejich i v skutočnosť premeniť môžu. Ja, ktorý som človek sám ešte neznámy, chcem a musím byť niečím vyšším, ja musím byť kráľom, a pyšní pávi, ktorí sa vypínajú so starobylosťou rodu svojho: tí sa musia koríť predom mnou ako pred svojim pánom. Ano, Zápola bol človek v svojej osobe, okrem strýca a otca ešte neznámy, ale Zápola bude i kráľom.“

Kto zná dokiaľ by bol ešte sám so sebou hovoril, keby ho práve prišlý Dóci nebol z myšlienok vytrhol.

„Čo nového Dóci,“ oslovil Zápola príslého.

„Všetko dobre! Vec naša sa darí. Varday je po tvojej strane; Verbócy učinkuje znamenite medzi zemanstvom, ktoré sa všetko okolo tvojej zástavy shromažďuje. V Prešove, s ktorým spojená je Levoča a Bardijov máme 200 mužov, v Košiciach 100; títo všetci sú za teba. Ba mohli by sme reknúť, že celý Gemer, Heveš, Boršod, Torna a Abaujvár.

Čo deň sa viacej stránka naša rozmnožuje. Poslanci zo všetkých strán sa pohnú do Tokaja. Čo ale zvláštneho mám pripomenúť, že Černý Jovan sbiera veľký zástup okolo seba. Musíme ho na našu stránku dostať jako i Serényho, oni veci našej dobre prispeli. Tamten svojim húfom bojovníkov, tento svojou známosťou rozlične smýšľajúceho zemanstva, s ktorým zaobchodil.“

„Má sa stať,“ odpovie Zápola.

„Ešte niečo, Tornala bol pri Moháči ranený, ale jako počuť uzdravil sa dosť skoro. On sa tiež ku nám pripojí. Nevieť čo Bebek smýšľa. Poteraz ani sem ani tam. Teraz ale hlavne je to, aby si zas hladel zemanstvo získať, ktoré na snem príjde, preto drž sa Zápola! nesmie cudzozemec námi vládnuť.“

O nedlho po tomto rozhovore bol Zápola v Tokaji za kráľa vyvolený. Ponevadž ale na sneme tokajskom mnoho velikášov ešte pozostávalo, a že snem tento nebol v Stolnom Belehrade vydržiavaný: zriekol sa terajšej volby, splnomocniac stavy ku svolaniu druhého snemu. Snem tento svolaný bol do Stolného Belehradu, kam všetky stavy pod pokutou ztratenia majetku alebo života ku volbe nového kráľa sa mali ustanoviť. — Poverenci Zápolovi na všetkých stranách hladeli mu priaznivcov získať. Ale ani strana Ferdinandova neodpočívala. I títo robili, čo kde mohli. I Ferdinand i Zápola mali svoje stránky. Tam väčšina vyššej šľachty, tu zas nižšia šľachta vo veľkej väčšine sa vyslovovala. Ferdinand i Zápola boli v napnutosti, ktorý asi zvíťazí. Bolo to tak asi, jako u nás keď vyslancov volia, len že toto je v malom a to bolo vo väčšom rozmere a rozsiahlosti. Na sneme Stolno-Belohradskom bol Zápola, druhýkrát to, za kráľa vyhlásený, a dňa 11. novembra i korunovaný. Načo slávnosti, načo tie hostiny opisovať: to sa už samo sebou rozumie, že sa Zápola o to náležite postaral.

Vyvolenie Ferdinanda od stavov českých za kráľa svojho, spôsobilo veľký dojem na stavy uhorské, bo jeho moc, skrze toto veľké kráľovstvo sa rozšírila. To ale všetko nezmyšľalo Zápola, aby od svojho predsavzatia neodstúpil. On už dosiahol, po čom tak bažila duša jeho. Tvár jeho sa sice usmievala, avšak zdalo sa, že to len na oko smiech. Pred

chvíľou bol uňho dákyosi posol, zdalo sa, že mu nemilú zprávu doniesol.

„Vyslancom tvojím“, hovoril mu posol, „na sneme požunskom, sa nepodarilo, aby shromaždené stavy boli mohli buďto na tvoju stránku nakloniť, alebo ku bezstrannosti prísť.“

„A Báthory, čo mi odkazuje,“ zpytal sa nie bez ironie Zápola.

„Na tvoj list sa uskrnil a hovoril s posmechom, že on nie, ale ty že budeš prosiť a to s plačom, že aby si len troška počkal. A naložil mi: Povedz tomu svätodušnému kráľovi, aby len do vianoc počkal.“

„Teda do vianoc mi uložil?“

„Ano do vianoc. Ferdinand je už vyvolený. Budete dvaja. Len že ten sa sľúbil tak chovať, jako by od celého Uhorska bol volený; a to vraj i vzdor tomu, že mnoho zo stavov i zo slachty a z miest, vyjmúc Prešporka všetky chybovaly.“

„Či máš ešte niečo oznámiť?“

„Nie.“

„Môžeš odísť.“

Posol odišiel. Za ním prišiel druhý, tretí, štvrtý a tak to išlo celý deň. Každý mu niečo povedal, čo sa robí, jako stoja veci jeho i protivníkov; avšak žiadon mu neradil. Dlho potrvával v netečnosti Zápola, nestarajúc sa ani o svoju, ani o protivníkovú stránku. Vidiac, že Ferdinand nepriehodí do Uhorska, darmo mu narádzal Frankopan, aby jeho stránku napadol, on sa pokojne a mierne choval proti nej a nedopustil, aby bola prenasledovaná. Zdalo sa, že táto miernosť Zápolova veci jeho napomáhala, lebo všetko sa mu korilo. Celkom sa to ale preinačilo, keď Ferdinand do Uhorska prišiel. Naraz zostal Zápola opustený, a Ferdinand o krátky čas opanoval i Budín, a za ním mnohé hrady a mestá, ktoré sa mu dobrovolne poddaly, takže na ostatok ešte len Horvatsko a niektoré mestá Hornouhorské zostaly pri Zápolovi.

Konečne prinútený bol Zápola do Poľska sa utiahnuť, bo Ferdinand ho všade prenasledoval. Ale neskorej zvrťlo sa šťastie posiaľ Ferdinandovi prajúce, i zasvietila lepšia hviezda Zápolovi. — Zápola totiž z Poľska sa navráťac, pomocou Poliakov a hornouhorskej slachty medzi inými i Jakuba Tornallyho,

ktorý sa zo svojich rán bol už dávno vylicil, Štefana Báthoryho zo Šomlova, Pavla Artandyho a iných, vydobyl nad stránkou Ferdinandovou skvelého víťazstva medzi Košíciami a Šárošpatakom. Nemúdre ale bolo od Zápolu, že sa dal pod ochranu Sulejmanovu, pomocou ktorého zase zaujal, čo kráľ svoje miesto na Budine.

„Smutné to byly časy,“ hovorievala moja babička, „po tej porážke moháčskej. Nie len že Turci, ktorí v Nitransku a Trenčine toľko obyvateľov pozajímali, že ich ani na remene už nemali kde uvazovať, drancovali a vraždili pozostalé obyvateľstvo, ale sami Ferdinand a Zápola, potoky krvi vycedili, trhajúc sa, jako diví o trón nešťastného Ludvika. Oni zavdali tomu podnet, že sa Uhorsko celé na popravisko alebo pelech divých náruživostí obrátilo. Kým totiž Zápola s Ferdinandom o trón zápasili: vysoká šľachta robila, čo sa jej ľúbilo. Ani Ferdinand ani Zápola proti svevolam, ktoré sa páchaly, žiadnou prísnosťou nezakročili, ba, aby si svojich velíkášov ešte viac naklonili, nuž jich všemožným spôsobom hľadeli obohatiť. V časoch týchto i Tornally od Zápolu mnohými statky bol obdarovaný. Avšak Tornally nehľadal tak bohatstvo, jako skorej vyrazenie veľkého smutku, ktorý mu smrť jeho Drahušky zadala.“

„Vždy hľadám príležitosť,“ hovorieval priateľom, alebo keď súc sám, niekde sa zamyslel, „Drahuška moja, abych sa s tebou shľadal; ale náš dedič je ešte malý, nesmieme ho obidvaja zanechať.“

Keď sa konečne Zápola s Ferdinandom vyrovnali, takže Zápola zostal kráľom nad tými čiastkami Uhorska, ktorými vládol; po jeho smrti ale Ferdinand mal opanovať celé Uhorsko, — vtedy sa Tornally utiahol na svoj Murán a tu v spomienkach na Drahušku tešil sa vo svojom jedinom dedičovi, vo svojom Jankovi. — Za krátky čas bol veselý, neskorsie ale zasmušilost sa ubytovala na jeho tvári, ktorá od počutia o smrti Zápolovej, nikdá nezešla z nej, a čelo jeho sa viac nevyjasnilo. Po Zápolovi o nedlho zomrel i Tornally. Pred svojou smrťou dal zavolať svojich priateľov, aby sa s nimi ešte rozlúčil. Medzi inými bol prítomný i Kováč, ktorý sa

mu od smrti jeho Drahušky nikdy nesmel na oči ukázať.

Keď tak boli všetci pohromade, pozdvihne tíško hlavu a rečie nasledovne:

„Priatelia moji! Vy viete, jako som mal rád Drahušku. Ona mňa už volá; dosť nerád odchodím, bo môj syn je ešte malý. Keď ale ináč nenie: staň sa vóla Božia. Ja som hotový. Pôjdem teda s radostou, len vás ešte o niečo prosím. A sice: aby ste boli synovi môjmu priatelia, tak jako i mne. Buďte mu vašou radou po ruke. Hľadte z neho vychovať hrdinu pre vlast' a pre kráľa. Teba priateľ môj, Bašo, ustanovujem správcom mojich statkov, kým dospeje syn môj: buď mu tým, čím som mu ja bol. Prisahaj mi ale na to: že chceš otcovské svoje povinnosti svedomite vykonávať.“

Nastalo hlboké ticho. Bašo pristúpil bližšie ku loži Tornallyho. V jeho oku zdaly sa slzy zabliskávať, tvár ale jeho celú nápadný rumenec pokrýl. Na celom tele sa trasúc, pozdvihol pravicu ku prisahe.

„Tak jako je Bôh živý nad námi, slubujem, že posledniu vôľu tvoju svedomite vyplním. Dediča tvojho nikdá neopustím a čoby mňa to vlastný život stálo, ten milorád za tvojho potomka obetujem. Slubujem a prisahám ti svatosväte, že jako otec o svoje vlastné dieťa, starať sa budem o tvojho syna!“

Bašo dohovoral. Predošlá tichosť nastala zase a z očí prítomných prúdy boľných slz po smutných tvárach na dol sa vlnily. — Tornally si hlboko vzdychol.

„Uslyš Bôh, Bašo môj! Ano, ty budeš otcom opusteného môjho syna, otcom dobrým, jako si mne neoceniteľným priateľom bol. Vy ste počuli všetci slávnostný jeho slub. Modlite sa, aby ho v jeho dobrých úmysloch Bôh podporoval. Ku vám ku všetkým sa obraciam: slubte i vy mne, že i vy budete radcovia a uprimní priatelia môjho dediča.“

„Slubujeme, že syna tvojho nikdy neopustíme,“ odznievalo, jako tichý šumot vln, z úst prítomných.

„Ty ale Kováču,“ hovoril slabým hlasom vždy viac vládu tratiaci otec, „tys mi zachoval syna, pozbavil si mňa ale mojej Drahušky. A to bola príčina, že som ťa od jej smrti, nereknem že nenávidel, ale pre žiaľ, ktorý pri pohľade na teba sa v duši mojej zmohol,

vidieť nesmel. Za vysvobodenie syna z rúk musulmanských som sa ti snáď náležite neodmenil, krivdy som ti ale úmyslne tiež nikdy neurobil: som teda toho presvedčenia, že jako si ho pod zástitou Bašovou opatroval, opatruj ho pod ňou i teraz. A ponevadž on už vyrastený súc, viac rukám mužským, nežli ženským zdôverený má byť: buď jeho pestúnom. Zuzku ale, doterajšiu jeho opatrovkynu, Bašo doživotne bude mať na starosti.“

Zatým ešte naklonil sa ku svojmu synovi a prehovoril pološeptom:

„Syn môj, riaď sa dla rady tvojich a mojich priateľov, ktorým ťa zanechávam . . . S Bohom . . . Dra . . .“

Ostatnie slová viac nebolo rozumieť. On objal ešte raz svojho syna, božkal jeho porosenú tvár, tichý vzdych jako by blahej radosti rozplynul sa z jeho nadier, — sklonil svoju hlavu na lôžko nazpät. Oči jeho potiahol tichý spánok a Tornally sa viac neprebudil z neho.

III.

Muráň.

Kto pozná Slovensko, vie kde je šumná Rimava. Dolinka rimavská s jej švárnou sestrou Muráňkou, každému je známa. A ktoby nevedel alebo aspoň nepočul o vysočných do modrín nebies vyčnievajúcich bralách, z nichž sa s oblubou hrdý Muráň na tie dve krásne sestry díva. Cez jejich lono strieborné stužky v rozkošných závitkoch sa prelahujú, kde radosť a spokojnosť prebýva, snáď večným domovom. — Hoj, známy vám je ten kraj utešený, kde sa Hron, Váh, Nitra pení, znáte vy i Rimavu šumnú i Muráňku striebropennú. — Viem ja, že vy ju znáte, lebo vás čúvam, jako si nôtite tú krásnu pieseň:

Hej pod Muráňom

Tam je krásny svet,

Tam rastú chlapei

Bystri jako kvet:

Nebe tam jen jasne svíti,

Tam má každý vesel býti,

Pod Muráňom! pod Muráňom! pod Muráňom!

Hrad Muráň okolo roku 1500 prešiel na rodinu Tornallovskú. Do neho vedie len jedna

úzka, veľmi príkra cesta, a posádka, jestli že niečo potrebovala, dostávala to pomocou železnej retaze hore od oslov vyťahovanej. Z hlbkej studne, ktorá sa tam nachodila potrebovali tri štvrte hodiny, kým vodu v kožených vreciach na hor vytiahli. Sám hrad ležal na západnej strane, na východnej sa ale hradná palota, alebo ako mi hovoríme ináčej, zámok s nádhernými staviskami, rozkládala, — z ktorých až na naše časy len pusté zrúcaniny svedčia o bývalej sláve i zámku i hradu. Predtým hluk, — teraz nemota zdržuje sa v rozvalinách, ktoré pred tri sto rokmi rozkošiami sa preplňovali. — Keď zomrel Tornally, tichý spokojný hrad zmenil sa v hniezdo a pelech čelade lotrovskej, ktorá za dlhší čas svoje roztopaše, svoje zbojstvo tu prevodzovala.

Ticho je teraz na hrade. Na zámku nevidno nikoho, tak jako by všetci obyvatelia razom sa vystehovali boli. Dvor zámocký, ktorý predsa vždy býval hŕfne navštevovaný je teraz pustý. Deti, ktoré, nebolo dňa, aby sa tu neboly nezabávaly, dnes sa tu viacej neukazujú. Podivno, veru podivno to vyzeralo, asnáď po prvý raz po smrti Tornallyho, čo taká pustota zámok i hrad zaujala. Ešte včera sa tu do 80 ľudí rozličného, dobrého i zlého druhu hulákaním dobre bavilo a dnes nevidieť nikoho. Malý Tornally ešte včera tu behal i so švárnou Markou Bašovou, avšak ani jeho, ani spoločnice jeho, s ktorou sa tu hrával, s ktorou sem tam behával, nikde nielo. Nuž, a či by ste radi vedieť, kam sa podeli?

Janko bol poslaný do Poľska, aby sa tam dvorným mravom vyučil. S ním odišla jedna čiastka lotrov, kým druhá na lúpež sa vybrala. A Marienka sedí tŕsko pri svojej pestúnke, vypyťujú sa, kedy sa Janko navráti.

„Pán Bóh zná, Marienka drahá,“ odpovedá smutne pestúnka Markina, „kto zná, či sa šťastlivo do Poľska dostane, či sa mu nejaké nešťastie neprihodí. A možná, potom že sa už i nenavrátí.“

„Čo že sa nenavrátí,“ hovorí Marka, pustiť sa do plaču. „Veď mi otec hovoril, že príjde skoro. Choď, ty si zlá. Ja poviem otcovi na teba. Janko príjde skoro, lebo ja

budem plakať. A s kým by som sa ja hrávala?“

„Dieťa milunké!“ vzdychla si pestúnka. „Nádra moje sviera strašný ból. Ale neplač Marienka drahá. Ja ti neviem povedať kedy príjde. Povie ti to pán Bašo.“

„A ktorý pán Bašo, veď tu máme dvoch. I môj otec i môj strýk je Bašo.“

„Tvój otec Marienka.“

„No tak príjde teda skoro Janko, lebo on mi to povedal. Ty nám ale nejakú novú hru vymysli.“

„Vymyslím, Marka moja, ale nesmieš plakať.“

„Nie, nie,“ zajasala nevinná tvár dievčata. „Len mi povedz, čo si už vymyslela. A nauč mňa to, ja to potom Janka naučím. Ja sa s nim rada hrám.“

Pestúnka sa zamyslela, a nepozorovala čo jej malá, dvanásťročná Marka všetko nahovorila. Konečne i dievča prestalo štebotať. Sadlo si ku zamyslenej pestúnke. Svoju peknú hlávku sklonilo do lona pestúnkinho a jak sa zdalo usnulo. Nastalo ticho v chyži, ktoré nič viac nerušilo. Paprskély slnka sa vždy viac tratily z chyže, do nejj od rána s viatily. Bolo už po poludni. Parno dňa sa umenšovalo, vetrik tichý počal previevať do linkou a šuchotom listia prerušoval hrobovú tichosť. Od hradu cez južnú bránu, ktorou sa chodilo do zámku, blížila sa vysoká mužská postava. Jej široká čierna tvár nie tak odporného, jako viacej niečo strašného vyrazovala. Zdalo sa, že oči lakomosťou a užerníctvom s divokou ukrutnosťou žiarily. Také nízke čelo, také drzé vlasy, človeka hrózou naplňovať zvikly. K tomu tá mocnosť tela, ten podivný pohľad, tá smrtiaca zbraň, ktorú po boku nosí, divné pocity v človekovi zbudzujú.

Postava opustila hrad, príjúc na dvor zámocký, a poberala sa rovno do paloty. Vejdúc sem obrátí sa na lavo, kráčajúc strmým krokom, až zastane pred železnými dvermi. Dvere byly zatvorené. Klúča tu nebolo, a celé dvere vyzeraly viacej jako veľká železná plocha. Ale postava sa tým nezmnýlila, čo dvere byly hneď i zavrené: ona vstúpila na prah; kde vyčnievala hlávka hrebíka, túto pritlačila a dvere sa samy roztvorily.

Mužská postava vošla dnu, a dvere sa samy zavrely. Ale podme a nasledujme ju aspoň našim zrakom, bo je to osoba pre nás významná. Kto ju videl pred 15 rokmi, istotne by ju nebol poznal, tak sa pozdávalo, že ju čas premenil. Ale i skutočne sa premenil muž tento. Predtým chudobný, bezvýznamný zemaník, teraz chýrny, bohatý pán; predtým verný priateľ bohatého Tornallyho, teraz snád zradca nebohého; predtým milý ku každému, teraz hrôza a strach široko ďaleko; predtým vodca proti nepriateľom na čele statočných bojovníkov, teraz tiež na čele, ale na čele vrahov, vodca lúpežníkov. Nuž a či viete kto to? — Námestník Tornallyho, ochranca dediča Murána, otec siroty malého Tornallyho, je to ten istý, ktorý ho čo dieťa z Moháča pomáhal ratovať od záhuby tureckej, aby ho snád sám do večnej záhuby uvrhol — je to: Matej Bašo.

Tak sa človek v živote mení. Jako studená voda, ktorá nás občerstvuje hriatim ale sa premení na smrtiacu; tak často sa zklame človek i v priateľovi, ktorý mu za krátky čas život ratuje, aby mu ho ukrutnejším spôsobom neskorej sám vyrval. Nešťastné dieťa, ktoré rodičov nemá! — Ale nasledujme Bašu do jeho skrýše.

Chýzka, do nejž vošiel, je nie veľká. Proti dverám na dvoch kostiach: umrlčia hlava. Steny čierne jako v nejakej jaskyni, po nich rozvešaná zbojnícka zbraň. Tu pušky, tam meče, tam budzogáne, špatné velikánske nožiská, všetko krížom poprekladané. V kúte stojí železná posteľ, neďaleko nej stolík tiež zo železa i s dvoma stolicami. Človek keď sem vojde, strachom a zimou, ktorá mu cez všetky jeho kosti preráza, celý sa zachveje. A to je najmilšie miesto Bašovo, kde sa najradšej zdrúže. Sem prídu Bašo, poskladal svoju zbraň. Posadil sa na železný stolec a oknom, cez husté železné mreže von pozeral.

„Tebä by som mal z krku,“ hovoril sám k sebe, a vstanúc zo stolca, začal sa prechodiť. „Musím sa ale postarať i o to, abych sa nie len z krku leč i so sveta sprevedil. Dost ale času k tomu, — čo som usúdil toho neminieš. Som teraz pánom na Muráni a chcem ním na vždy byť. Slúbil som síce, že budem otcom, ale neslúbil som panstvo

Murána z rúk popustíš, ktoré sa nachodí v mojich rukách. Svedkov môjho slubu, ktorý som dal, pomaly odstránim hoc jich už bez toho mnoho niet. A za nimi pôjde i môj dedič. Nech si ešte pár rokov v Poľsku požíje, poteší sa, aby sa nezťažoval, keď k svojmu otcovi príjde, že mladý zomrel. Keď dvadsať rokov dožije, to mu dost. Potom ho povolám — a — jestli pôjde a bude chcieť to, čo si bude myslieť, že jemu patrí, postarám sa, aby neprišiel.“

O chvíľu zastal. Potiskol niečo pod umrlčou hlavou a pred ním otvorí sa čierna stena. Za stenou tma ďalekým priestorom sa rozprostríe. Bašo vojde dnu, kde samé škryne z mocného železa, hrubými zámkami pozamikané, sa nachodily. Zastane pri jednej, otvorí ju, a hľa, jaký to blesk z nej žiari, — za ňou otvorí i druhú i tretiu, a tak všetky, a z tmavej diery zostane zlatom a drahokamy osvietená svetnica. Mali ste vidieť, to špatné cenenie úst jeho, jako sa usmieval na túto lúpež svoju s pažravolakovým okom.

„Mnoho ešte chybuje, kým všetky plné budete. Kartusianský ale kláštor je bohatý, ten musí niektorú z vás naplniť. Ostatnie čo bude zbývať, to doplní Poľsko a Sliezsko.“

O chvíľu pozatváral zase škryne, vyšiel vonka, dvere sa mu samy otvorily i zatvorily o ktorých by nikto iný nebol riekol, že sú dvere, len kto o nich vedel. Vojdúc do svojej chýzky, po malej chvíľke i túto opustil.

Prešlo niekoľko dní bez toho, žeby sa niečo zvláštneho bolo prihodilo. Tá istá tichosť, tá samá pustota. Bašo samojediný sa prechádzaval po hrade hneď v tú, hneď v inú stranu do širej dialky pozerajúc, jako by nekocho vyzeral. Tu i tu nesrozumitelne hovoril, pri čom častejšie jakosi nevrle i hlavou potriasal. A malo to i svoju príčinu. Druhý týdeň už odtedy, čo čiastku svojej chasy poslal s mladým Tornallym do Poľska, na dvor bohatého Tarnovského; kde dvorným mravom a životu sa mal priučiť, — druhú čiastku vypravil na Skalku Útočiste,*) aby sa tam s majetkom mníchov podelili a ani odtiaľ, ani odtiaľto mu ešte nikto so žiadnou

*) Lapis refugii v Spiši pri Hrabušiciach; tu mali mníši Karthusianskí svoj sobor (claustrum).

zprávou neprišiel. A čoby sa mohlo stať, keby sa to lakomý Bubek dozvedel, že v hrade nikoho, veď by ho naraz napadol a potom snáď nie lepšie jako so svojim bratom zachodil, ktorého zo svojho hradu dal vymrštíť, aby tam, v tých skalnatých prepadlinách večnú zkažu vzal.

Jedného dňa, keď trúdnymi myšlienkami a plný starosti sa chcel do svojho milého čierneho pokojíka utiahnuť, v tom počuje, že sa niekto do hradu pýta. Na chvíľu zostal jako omráčený, ale poznajúc dla hlasu že je to Šeríni, hneď sa zpomätal a bežal mu v ústrety, žiadajúc čím skôr vedieť, s akou mu prichodí zpráva.

Sotvá ešte z ďaleka zhladnuc Mateja volá Šeríni: „Vivat náš Mathias!“

„Vivat Šeríni,“ volá mu oproti Bašo.

„Et pereant Carthusienses,“ bola odpoveď tamtoho.

„No, čo mi nesieš, vyprávaj mi — či ste čo ulovili?“

„Ha, ha, ha!“ rozrehoce sa Šeríni, „to si tam mal byť. A bol by si videl ten zmatok, ktorý sa medzi tie pobožné dušičky uhostil.“

„Ale, čo mňa tam po dušičkách, tisíc ta betahov! hovor mi či ste čo ulovili?“

„To sa rozumie, že veru viacej, jako vtedy u toho Levočského kňazka*). Títo sa ti lepšie vedeli zaopatríť so všetkým. Ach mali sme ti tam za hostinu. Bo práve sme jích prepadli pri obede na sviatok Petra a Pavla. Bystubohu, tí ti také víno mali, že sa ani tvojmu najlepšiemu zahanbiť nedá. Ba čo, prisám, ani ty takého nemáš.“

„No, mohol si sa ho na dva roky napiť, aspoň by si mi nebol tu o ňom tolko blabotal.“

„Čo Bystubohu, Matej, môj!“ pretrhne ho v reči, „ja som sa ho nenapil? Kebyš ho ty len bol okúsil, každá žilka by v tebe jako na husliach bola hrala. Ale ja viem, že teba lepšie zaujíma tam to žiaracie sa zlato, jako iskriace sa víno. No neboj sa! postarali sme sa i o to. Tvoja pokladnica bude zas

bohatšia. Amice, také poháre ti prinesú, že ti pri pohľade na ne tak snáď srdce poskočí keď sa ti pred očima zaligocú.“

„Tak ste darmo neišli?“

„Veru nie, bo požehnaný bol východ náš. O čom sa sám presvedčíš dost skoro očividne. Len škoda, preškoda že — —“

Boli by sa snáď ešte dlho dohadovali, keby jích dusot koňský nebol vytrhol.

„Vivat Mathias!“ ozývalo sa 150*) hrdiel vracajúcich sa lotrov Bašových na zbojnicky teraz Muráň.

Hrad jím bol otvorený. Oni sa doň jako osy vrojili — a tichosť o pár minút v hulačkanie sa premenila. Bašo svoje zamračené čelo na krátky čas povyjasnil, bo s lúpežou, na ktorú svoje špatné okále vyvaloval, zdal sa byť celkom spokojným.

„Dobre ste sa zachovali,“ hovoril chodiac pomedzi šarvancami, „zaslúžite, aby som vás počastoval. Poďte somnou niektorí, dám vám na občerstvenie.“

„Vivat Mathias!“ zavolá chasa za odchodiacim Bašom. O chvíľu sa vracali tí, čo s Bašom odišli, jedni kúlajúc pred sebou ohromný sud vína, druhí viedli tučného vola a tretí chlieb donášali. Pred nimi šiel Demeter, brat Bašov. Keď prišli ku ostatným hovorí tento:

„Tu vám posielam náš kapitán hodnú odmenu, aby ste si na jeho zdravie zapili a dnešný deň veselo dovršili.“

„Vivat, vivat!“ rozliehalo sa na všetky strany. Čeliadka Bašova dala sa hneď do práce ku pripravovaniu hlučnej hostiny. Privedený vol čo chvíľu bol kozucha svojho pozbavený, porozkrajovaný, — tu na rozne, tam do kotlov, na panvice podelený a k hostine pripravovaný. Víno sa nalievalo — a pilo na zdravie Bašovo, mocného pána na Muráni.

Zrazu všetko zastane okrem práskania ohňa a škvrcanie masť. Pred bránou niekto stojí, búcha a žiada byť dnu pustený. Všetci

*) 1535 bol vyrabovaný od muránských zbojníkov Jur Moller kňaz levočský — vtedy títo lúpežníci i 94 dedinám jích dobytko dali odohnať. G. Reuss.

*) Anno 1543. In diesem Jahr um Johann — kamen von der Muran 150 Mann auf das Kloster der Carthäuser ungeheisen, nahmen alda was ihnen gefiel und schätzten die Städte und zogen wieder von dannen. Anonymus Notar. Igloviensis. G. Reuss hovorí len o 80-tich, ktorí na Petra Pavla menovaný sobor olúpili.

utíchl, nejaký strach ich opanoval, po zbroji sa ani jedon neohliadol, ale každý na mieste stál ako pričarovaný. Demeter si prvý dodal smelosti, išiel ku bráne, kde nie jeden, ale viac sa jich nachodilo.

„Ha! vy zurvalci,“ zakríkol ku ním na dol, zapálený hnevom až po uši, „či vás čert na rohy bere, že s takým hurtom sa sem ženiete?“

„Takmer pol hodiny tu stojíme,“ ozval sa zdola Kováč, „a keď sme sa nikoho dovolať nemohli, museli sme volať.“

„Pekné volanie, jako čo by medvedi revali,“ hovorí Demeter miernacím hlasom. „Za to by ste zaslúžili, abych vás, aspoň hodinu tam ešte nechal postáť. Tu kde toho nenie treba, viete šturmovať, kde by toho ale bola potreba, tam ste jako ryby.“

Snáď by bol ešte i ďalej v svojom karhaní pokračoval, keby ho neboli Beji i so svojim bratom Martinom v tom nepretrhli.

Kováč mlčal, ale jeho spoločníci začali sa durdiť a každý niečo mumlal popod nos. Martin kázal bránu otvoriť a nespokojenci sa hrnuli do hradu. — Bola to druhá čiastka holomkov Bašových, ktorí mladého Tornallyho do Polska sprevodili. Keď ostatní vošiel, bola brána zatvorená, prišli sa usadili medzi svojích spoludruhov okolo suda a k jedlu pripravujúceho sa od nich vola. — Kováč, Martin a Demeter i s Bejom odišli ku Matejovi. Krik, vresk, škriepky, spev sa zase rozliehal po Muráni a to dvojnásobný. Kým kvapka vína trvala, hulákanie neprestalo. Už bolo pozde na noc, keď sa to trocha utíšilo, leč niektorí ešte na svitanie semotam róbíac garazdu po hrade hulákali. Na ráno ale všetko utíchlo.

Bašo druhý den sa nedal vidieť. Bol za neprázdnený usporadovaním lúpeže, tak, že zo svojej čiernej chyžky ani nevykročil. Staral sa o to, jako by sa svojim paholkom odmenil a v nich novú chuť ku lúpeži povzbudil. Lúpežnícka ale chasa ustatá včerajším hulákaním, dnes celý deň vylihovala. — Martin, Demeter a Bej rozmýšľali o novej výprave — Šerénimu celý deň vrtaly výjavy u Kartausov hlavou — Kováč ale chodil zamyslený po hrade, nevsímal si nikoho a tu i tu jako by sa niečoho bál, potajomne si vydychoval. Marienka i jej pestúnka išly sa

prejsť do lesa, kam s Jankom voždy chodievaly. Obidve byly smutné. Marienka dnes málo hovorila, dívala sa na svoju pestúnku, ktorá tu i tu snáď sa zapomenúć počala slziť.

„Pravda, ty tiež plačeš za Jankom?“ zpytovalo sa dievča pestúnky, ktorá sebou trhla a jako by sa zпамätovovala vypovedala:

„Ach, čo by som plakala? To sa ti len vidí — padlo mi niečo do oka, a pri tom som si oči trela. Ale Marka jej neuverila. A pestúnka jej skutočne i plakala za mladým Tornallym. Lebo ona i jeho pestovala a mnoho strachu pre neho podstúpila. Jej bilo do očí počínanie Bašovo a obávala sa, aby skrze svojích paholkov niečo mu nevykázal. Pred dievčatom ale hladela slzy zatajiť, a preto sa hneď i poberala i s ňou zas do hradu.“

IV.

V Polsku.

Ján Tarnovski, jeden z prednejších vojvodov v Polsku, pre svoje bohatstvo a skvelý dvor, ktorý viedol bol široko ďaleko rozchýrený. Keď Zápola od Ferdinanda z Uhorska bol vytisnutý, našiel u Tarnovského nie len priateľské pohostinstvo, ale i svojho spojenca, proti svojmu nepriateľovi. Tarnovski bol osobný priateľ Tornallyho. Prostriedkovaním Tornallyho podarilo sa, že Tarnovskí viacej priateľov získal Zápolovi v Polsku, ktorí ho nie len peňazmi, ale i vojskom podporovali. *) Keď Bašo po smrti Tornallyho jeho syna sem poslal, nie len že nabídnutie s ochotou prijaté bolo, ale Tarnovski sa tešil, že syna svojho priateľa bude môcť u seba vychovávať a mu svojou radou prispievať.

Hneď jako mladý Tornally na dvor Tarnovského prišiel, bol prijatý do jeho rodiny jako čoby bol jeho vlastný syn. Syn Tarnovského i s jeho dcérou ináčej ho nevolali, jako svojim bratom. Prvé dni kým sa obznámili, hrali sa celé dni. Oni mu ukazovali rozličné svoje hračky a on jim rozprával,

*) Majlath Gesch. d. Magyaren 3 B. S. 53 zwei polnische Heerführer, die — — Zápolya 700 Mann zur Hilfe gebracht hatten.

jako sa on doma hrával a čo on všetko má. Spomínal svojich kamarátov a rozprával o Marke. Ale netrvalo to dlho. Sotvá, že boli oboznámení, Tarnovski jich všetkých troch sobral na voz a zaviezol do mesta. Chlapcov dal do škôl a dcéru do vychovávacieho ústavu. Každé prázdniny a sviatky prichodili všetci traja domov, kde sa zase zabávali. Avšak čo raz vždycky inakšie — až konečne na všetky staré zábavy pozabúdali. — Hedvika a Janko, tí najuprimnejší priatelia, stávali sa čo deň chladnejšími. Ešte v predostatných prázdninách si tú najmenšiu vec sďoverovali, teraz ale, sotvá, že jeden k druhému prehovoril, sotvá sa opovážil jeden na druhého pozrieť; a usmiať sa? — Bôh zachovaj, to by tá najväčšia nezdvorilosť, najväčšie urazenie bolo bývalo. A predsa sa jím predtým ústa i oči celý deň na seba smialy. Ale hľa, tak sa mení človek. Koho sme niekedy mali radi, kto nám predtým bol najmilším, tých teraz, keď neopovrhujeme, aspoň sa ich štítíme a od nich už pán Bôh zná, z jakých pohútok bočíme. Častokrát bojíme sa jím priblížiť mysliac si, že by jich naša prítomnosť obrazila, a často, chceme jím dvoriť, leš oni našu zdvorilosť chladne prijímajú, tak že potom sami nevieme či sme si na miesto milosti, nemilost neprítiahli. — Leš či myslíte, že to i s rodinkou Tarnovského a mladým Tornallym tak bolo? — Nie!

Tornally s mladým Tarnovským zostali si na vždy tými najdôvernejšími priateľmi. Jedon bez druhého ani byť nemohol. Že sa ale Hedvika, sestra Tarnovského od nich ťahovala, to bola celkom prirodzená vec. Ktorá panna, keď raz vyrastie, bez ostíhavosti pozre do očí, čo jak známemu súdruhovi svojich detinských dôb; a ktorý šuhaj by nezmenil držanie svoje pred pannou, s ktorou sa predtým jako s dievčatkom hrával? Ja viem, že žiaden i z tých najdôvernejších v detinskom veku neosmelí sa, či panna alebo mladík svojho bývalého súdruha alebo súdružku — tak dôverne bez všetkých okolkov a ostíhavosti oslovovať, alebo sa s ním shovarať ako pred tým. Tak to bolo i s Hedvikou a Jankom.

Hedvika už vystúpila z ústavu. Z malého dievčatka, zostala panna. Jej brat i s Jankom chodili ešte do vojenskej školy, aby sa

vo vojenskom umení vycvičili. Hedvika sa už mesiac predtým tešila vždy, keď písali, že príjdu domov; avšak keď prišli, bolo po radosti. Ona bola ešte ostíhavejšia nežli predtým.

Bolo to v ostatnie prázdniny. Deň pred odchodom do hlavného mesta, pri usporadovaní svojich vecí na cestu, boli naši priatelia sami dvaja.

„Povedz mi brat môj,“ hovorí Janko, „čo sa stalo s tvojou sestrou?“

„Ha, ha, čo žeby sa mohlo s ňou stať,“ zasmeje sa mladý Tarnovski.

„Hm“, pokrúti hlavou Janko, „divno je to. Mne celkom jakási druhá prichodí, jako keď som ku vám prišiel. Predtým bola vždy veselá, rada sa shovárala, teraz ale zdá sa byť zamyslená, málo hovorí a usmiať sa ju nikdá nevidím.“

„Ha, ha!“ smeje sa mladý Tarnovski; vy ste sa museli ushovoriť. Jedon žaluje na druhého, práve tak jako by kotel hrniec karhal že je čierny. Vy ste skutočne podivíni, jak sestra, tak i ty. Predvčerom som vás pozoroval a málo chybelo, že som sa vám nevysmial. Obidvaja ste chceli byť sladkí jako mäd, ktorého sladkosť ste očami chceli okúsiť. Veru ste boli smiešni: ty si poskakoval okolo nej, jako by o závod, a ona, tak sa mi videlo bola rada tomu.“

„Ty hneď s nejakým porovnaním si hotový.“

„Ale povedz, či v tom nemám pravdu?“

Tornally neodpovedal. Zamyslel sa. Jeho priateľ usporadoval svoje veci ďalej. Keď bol už hotový, poobzerá ešte všetko a rečie:

„No už sme s tým hotoví. Budeme mať zajtrá zas čo rozpakovať.“

Tornally ešte vždy myslel, ale nič nehovoril.

„Nuž, či už skoro dačo namyslíš? A či si tak pred niekoľko rokmi tiež mysleval?“

Tornally sa obozre, jako by namrzený a povie:

„No, už vidím, že budeš vtipkovať. Chvala Bohu, že ideme zajtrá už preč. Nebudeš mať toľko času k tomu.“

„Ho, ho, bračok! Do zajtra je času dost. Teraz to ale nechajme na strane. Sme ho-“

toví so všetkým. Poďme do zahrady; je tam sestra i s druhými dievčatmi.“

„Ale teraz?“ —

„Nuž a kedy? Zajtrá istotne nie?“

„To viem, že nie! Ale ty chceš — —“

„Čo chcem?“ pretrhne ho chytrý Tarnovski, „ty vždy máš niečo. Prosim ťa, už nebuď taký podivín. Či nechceš povedať, že sa hanbíš? Jano, Jano, veru sa ti divím!“

„Nediv sa, nemáš na čom. Ja ťa znám už dobre. Ty máš z toho radosť, keď ma môžeš do rozpakov priviesť. Či ti to bolo treba nedávno verejne rozhlasovať že som sa zmienil, že tvoja sestra má krásne oči. Kto zná, či sa ona i preto nenahnevala, a hnevá sa snáď až poteraz.“

„Ale nehovor také pletky a poď, keď máš ísť.“

„Idem. Ale len pod tou vymínkou, že sa o ničom nezmieniš, o čom sme hovorili.“

„No nie. A poď už!“

„Ale potom keď — —“

Viac ho nebolo počuť. Tarnovski mu nedal dohovoriť. Ale chytiac ho za ruku videl ho chytrý zo svetnice do zahrady.

Už bolo pozde večer, keď sa šuhajci i s ostatňou spoločnosťou zo zahrady do paloty poberali.

Janko sa v zahrade i večer dlho s Hedvikou shováral. O čom ale, to znajú len sami. — Po večeri, ktorá nasledovala, rozlúčili sa Tornally i mladý Tarnovski so všetkými prítomnými. A len sa ráno trochu počalo briezdiť, už cez Tarnov hrkotala brička a na nej dvaja mladí šuhaji: Tarnovski a Tornally. Keď brička cez zahradu s bujnými koňmi išla: otvoril sa oblok na palote, z neho vykukla pekná hlávka s peknými kaderami — bola to Hedvika, ktorá dávala ostatnie s Bohom mladým šuhajom. Ale šuhajci sa nezdali nazpak obzeráť, tým menej peknú hlávku v obloku zpozorovať. Avšak Tornally ju predsa dobre videl — jeho líca zbarvily sa jak malina i on chcel svoje ostatnie s Bohom krásnej Hedvike dať, v tom ale boli na uhle, za ktorý sa brička zkrútila — už mal slovo na jazyku, keď zrazu mu uhol paloty nedal, aby sa mohol s ňou rozlúčiť. Spustí teda ruku i s bielym ručníkom dolu, sklóni hlavu a zamyslí sa.

Hedvika ešte dlho pozerala v tú stranu, v ktorú brička zmizla, ale i ona sa utiahla. Kým bolo levnejšie povetrie, chodievala vždy do besiedky, v než sa ostatní raz s Tornallym shovárala. V zime tešila sa najradšej, keď mohla niečo porábať v chýžke, kde bývali brat s Tornallym. A jaká to radosť bola pre ňu, keď brat písal, a keď v tom liste i druhý lístok pripojený bol, písany rukou Tornallyho. Vtedy ho dotiaľ čítala, kým každé slovo, každú písmenu kde a jako je postavená nazpamäť nevedela. Vtedy bola celý týdeň veselá. Vtedy ju nič zarmútiť nemohlo.

Vianoce už prešli; veľká noc sa blížila.

Po veľkej noci príjde Svätý Duch, a potom sa brat i s Tornallym navráta. „Ach, jak sa už teším na to“ hovorievala vždy Hedvika. Prešla pomaly i Veľká noc i Turíce a deň príchodu bratovho sa vždy viac a viac zbližoval. Hedvika celé dni chodila v zahrade a pozerala či už sa brat s Tornallym navracujú.

Raz, jako tak dla obyčaja vyzerá a chodí po zahrade, zpozoruje, že nejaká stará žienka sa zvedavo po zahrade a po palote obzerá.

„Zkade si ženička*,“ zpýta sa cudzej ženy, ktorá celkom ináč vyzerala, nežli iné ženy v okolí Tarnovskom.

Žena sa prelakne a nevie ani slova prerieť. „No, či nevieš hovoriť a či sa mňa bojíš?“

„Ach nie, milostivá panna,“ hovorí žena, „ja sa nebojím — ale som sa vás lakla.“

„Ha, ha!“ usmiala sa Hedvika, „mňa že si sa lakla! Nuž či som taká špatná, alebo ty máš zlé svedomie?“

„Hriech by som mala, keby som neriekla, že ste krásna panna! oj taká, jako naša panna, a keby ste mali žltkasté vlasy, viac okrúhlastú tvár a neboly tak červená, by som pannu za ňu samú uznala. Čo sa ale toho druhého týka, či mám zlé svedomie? Mohla by som odpovedať: ano i nie.“

„Nuž a odkiaľ si, a kto je tá tvoja panna?“

„Ach naša panna, to je opravdový anjel.“

„Ale jak sa volá, kde býva?“

„Ach, mi ďaleko bývame, a panna moja sa volá Marienka. Všetko ale veľmožnej panne

*) V Poľsku sa pred tým nikdy nevykalo, ale sa hovorilo: ty pan, ty pani, ty panna, a nie slečna = Burgräulein. Red.

poviem potom keď mi povie, či tu býva Tarnovski vojvoda, a či je uňho ešte mladý Tornally?“

„Tornally!“ vykrične Hedvika. „Žena! vrav, ty znáš Tornallyho?“

„No, ano, znám ho, veď som bola —“

„Ha, už viem! Tvoja panna je Maria. Ona má Tornallyho rada!“ pri čom sa lica Hedviky rozpála jako oheň, lež zpaätujúc sa, pokračuje celkom mierne — „a ty prinášaš mladému pánovi vzkázaničko alebo snád i milostné písemko! Či som neuhádla? Pravda sa už stíska tvojkej panne, že tolko sa v Poľsku zdržuje?“

„Ach, veru sa nám všetkým stískalo. A ja i panna Marienka sa dost za ním naplakala. A jako žeby nie —“

„Pravda keď ho rada má!“

„Ach, veď sa mali tak radi, kým sa spolu hrávali. A ja som sa nad tým tak tešila.“

„Že sa niekedy zoberú, a teba potom k sebe vezmú. Či som uhádla?“ hovorí Hedvika.

„Ach, veď by jim to i pristalo!“

„To si snád len ty myslíš. Ale mi už raz povedz zkade si? Jako fa volajú, aby som mohla mladému Tornallymu oznámiť, kto ho hľadal, a že si mu pozdraveničko doniesla!“

„Teda Tornally tu nenie? Ach tak som nadarmo tú cestu až z Muráňa sem konala!“

„Čo, ty si z Muráňa?“

„Ano, ja som Zuzka, mladého Tornallyho i našej panny pestúnka. Ale kam sa, vzácna panno pre Boha podel mladý Tornally; veď celý Muráň na tom stojí, že jeho dedič sa v Tarnove nachodí.“

Hedvika sa zamyslela. Nikdy si tak nepriala aby Tornally neprišiel ako teraz. Zuzke na jej otázky len na každú tretiu odpoveď dala.

„Starká moja,“ hovorila Hedvika, a predoslá radosť zmizla z jej tvári, miesto ktorej vážna prisnosť sa na nej usadila. — „Tornally sa nenachodí v Tarnove. Mne nenie známo, kedy príjde. Poď ale do nášho domu, môžeš tam počkať. Možno, že ešte behom tohoto týždňa sa navráti.“

Sotva že to dohovorila, kráčala prímou ku palote, pokynúc nemo rukou, aby ju žena nasledovala.

Zuzka si zhlboka vzdychla. Predošlý strach ju nechal a ona ticho nasledovala svoju veliteľku. O chvíľu ztratily sa obe v priestraných chodbách paloty.

Návrat.

Bolo to po Turícach. Okolie Tarnovské sa nachodilo v svojej najkrajšej pôvabnosti. Lúčiny sa už pokryly zelenohodbovými podúškami, pretkávanými rozmanitou barvitostou kvetov. Spev zádumčivých krakoviakov sa rozliehal po poliach, kde švárne Poľky pracovali. V dialke vystupoval prach do výšky a o nedlho bolo pozorovať, že brička uháňala po ceste. Pracovníci zastaviac sa v práci, dívali sa v stranu, odkiaľ brička prichodila. Keď bližšie prišla, všetko ju pozdravovalo, znak, že tam nejaká vzácna osoba prichádzala, bo sa už dávno medzi domkami Tarnova ztratila, avšak predsa mnohých oči sa obracaly v tu stranu, jako by ju ešte chcely vidieť. Nezďalo sa, žeby brička ani pri väčších ani pri menších domoch zastala mala. Jako i skutočne nezastala, ale ubiehajúc po medzi rady nižších a vyšších domkov, v najväčšej rýchlosti uháňala, jako by Bôh vie, ešte jakú dlhú cestu pred sebou mala.

V prostriedku Tarnova vypína sa, jako kráľovna svojou krásou a nádherou nad všetky jej služobnice krásna palota, nad všetky ostatnie stavänia, ktoré sa vokol nej, jako jej poddaní rozprostieraly. Okolo paloty sa vinuly utešené sady ešte s krajšou zahradou, v ktorej tie najrozmanitejšie kvety v svojej nádhere, túto veľmi okrášľovali. Nádherná stavba paloty, to skvostné ozdobenie zahrady a sady poukazovali na bohatého majiteľa. A skutočne: Tarnovski, ktorému tento palác i s okolitými osadami prináležal, bol bohatý. Na slávu, nádheru, skvost sa málo kto vtedy mohol merať s týmto vojvodom poľským. Dvor, jeho bohatstvo, jeho moc bola každému známa — ale ešte známejšia bola krása jeho spanilej dcéry Hedviky. — Či mladí, či starí na pospol sa jej vňadám, jej spanilosti nevedeli naprediviť.

Niekoľko sto krokov od paloty, rozprestieral sa úhľadný, s rozličnými výhľadmi na okolie ozdobený rybník. Neďaleko od rybníka stál utešený letohrádok s povlačami. Na jednej z týchto povlačí, za husto tiahajúcim sa zimozelím bolo pozorovať krásnu, asi 17 ročnú devu. Jej tvár, nielen že bola krásna jako madonina, ale ona mala pri jej kráse ešte niečo inšie, čo ju milou, príjemnou, ba velebnou robilo. Jej čierne oči zdaly sa byť, jako blesky — avšak jich pohľad bol jemný, zachvacujúci jako tichý východ červánok zory, a jej hodbavný čierny vlas, ktorý jej po šíjach v bohatých vrkočoch splýval, čarovnou ju robil, sťa bájočnú pannu slavských lesov. Slnko pieklo a ona krásna, tu v tóni zeleného brečtanu (efaja) sedela, jako rusálka v zeleni šumného lesa. —

Bola to Hedvika, dcéra Tarnovského, ktorá tu v dumách ponorená Bôh zná, čím sa zanašala. Pred ňou ležaly papjere, na ktoré sa ona ale nezerala pozorovať. Ticho bolo všade, bo ani vetrik nepodúval, žeby listy stromu pohyboval. Dlho to, dlho trvalo, kým Hedvika sa zo svojho snenia prebrala.

„Nešťastný Tornally!“ vzdychla si pekná Hedvika, keď sa zo svojej dumky prebrala. „Ach, ale snáď ja som ešte nešťastnejšia! Tebä možno ratovať, ale ja, ja som snáď ztratená! Ty dôjdeš svojho cieľa, ale ja . . .“ v tom prestala hovoriť; „oj! mne už ani myslieť nemožno na dač podobného, ja som odsúdená bolnou cestou kráčať k svojmu cieľu. Kde že je moja radosť, kde moje sny plné rozkoše, plné blaha na naše shliadanie — všetko to zničené. Nešťastná žena! prečo si mňa z blažených mojich snov vytrhla, prečoš mi vrazila ostrú dýku do ňadier mojich, nedoprajúc mi viacej radosti? Ale nač sa tešiť, nač radovať? či asnaď preto, aby som tým väčší ból, tým väčší žiaľ pocítila! Čím trň hlbšie viazne, tým väčšia bolast; čím hrubší prút, tým sa ľahšie láme. Lež ten trň už hlboko vázi v mojom srdci, a ten prút je mocný strom v mojej duši, a preto ranu hojiť i prút lámať: bude to ťažká vec! —“

Kto zná či by Hedvika nebola i ďalej tak premýšľala, keby ju z jej myšlienok bližiaci hrkot voza nebôl vytrhol. Bol to ten samý, ktorý sme pred chvíľkou do Tarnova sprevádzali. Vozík vošiel do sadovny a pred

palotou zastal. Z neho vystúpily dve švihké, pekne urostlé osoby. Boli to mladí, asi dvadsaťtri roční mladíci. Sotvá brčka zastala, hŕba služobníctva ju obklopila. Tichá palota premenila sa v hodovnú dvoranu. Všetko sa dol sbiehalo, všetko sa smialo, tešilo, šopkalo a Bôh zná čo hovorilo.

Mladíci obidvaja razom zosadli z brčky, jeden v pravo, druhý v ľavo, tam ten sa hneď do paloty poberajúc, tento ale sa po zahrade obzerajúc, i zdalo sa mu pri tom, že pomedzi stromy v dialke pri rybníku niečo zahliadol. Chce volať na svojho súdruha, ale ten už zmizol na chodbe paloty. I on svoj krok teda za ním namerí. Skorej ale predsa sa obzrel v tú stranu ku rybníku, kde sa mu pozdávalo, že niekoho zhliadol. Obzrie sa, a zastane. — Jeho sivé oko ho nesklamalo, on videl niekoho, snáď práve toho, koho si prvého v Tarnove pozdraviť žiadal. Po jeho tvári bladej, rozliala sa spanilá krása. Ale celá hbytosť, zdalo sa, jako by ho razom opustila. Ani na predok, ani nazpäť nevládal viacej, tak ho zjav Hedviky omámil, ktorá sa už dost blízko pri ňom nachodila, ktorá ho ale až posiaľ nepozorovala. To mu pomohlo z rozpakov. On vidiac, že ho deva nepozoruje, chytro poišiel za najbližší ker ružový, ktorý ho na tolko ukryl, že ho Hedvika nemohla zpozorovať. Tento obejdúc, prsto išiel Hedvike v ústrety, ktorá síce bola pripravená na príchod vzácných hostov, na nenadále ale prekvapenie, jako sa dalo pozorovať, ani najmenej. Objavenie mladíkovo ju veľmi prekvapilo. Podaná ale jej ruku krečovite stisla, jej oči ohňom zahorely, v ňadrach ale hlboký vzdych sa utajil.

„Bôh s pannou!“ pozdravil ju mladý muž. Avšak žiadnej odpovede nebolo počuť z úst Hedvikinych, ba zdalo sa, že výraz jej tváre miesto radosti odznaky hlbokého žiála prejavoval. Na šťastie prišiel i druhý hosť, vedúc pod jedným ramenom starého Tarnovského, pod druhým ale jeho ženu*), matku svoju. Obidvaja už do vyšších liet vstupujúci manželja.

*) U Poliakov sa manželka od muža svojho nemenuje „paňou“ ale vždy „žena.“ Pre celý druhý svet je ona „pani“.

Práve vhod prichodili, bo ináčej by Hedvika slzy, ktoré sa v jej očiach perliť počaly, nebola mohla udržať. Teraz ale pustila ruku mladíkovi a bežala v ústrety druhému mladému hosťovi, ktorému vrhnúť sa na prsia, do žiaľneho plaču sa pustila. — Starušký ale Tarnovski i so svojou ženou srdečne sa vítali a pozdravovali s druhým hosťom.

„Vítajte, vítajte mi moje deti. Chvála Bohu, že ste sa šťastlivo navrátili,“ hovoril príjemným hlasom vojvoda. „No poďte, budete nám rozprávať, čo a ako sa vám vodilo. Hneď i uvidíte, čo sa za obnovy s naším letohrádkom staly.“

Jeho žena nič nehovorila, divila sa ale nad počínaním si Hedviky, ktorá svoj plač neznala ukojiť. Odišli.

Čitatelia naši ešte ani neznajú s istotou, kto sú tí dvaja mladíci? Možno ale súdiť z toho prílišného behania služobníctva, ktoré príchod hosťov zapríčinil, že sú to vzácní hostia. Ano že sú vzácní, to je isté, kto ale môžu byť, že ešte tak mladí, a v takej vážnosti u vojvodu sa nachodia. Vojvoda je síce prívetivý a úprimný ku každému bez všetkej pretvácky. Ale chovanie jeho oproti svojim hosťom je viac než prívetivosť je to jako láska ku svojim deťom, a hostia jeho sú i nie nik iní, jako jeho deti. Je to jeho syn a jeho chovanec mladý Tornally.

Radosť, ktorú jich príchod zapríčinil, jak u vojvodu, tak i v celom dome jeho je takmer nie k opisaniu. Starý Tarnovski chodil s nimi, ukazoval čo kde premenil. Jaké okrasy dal porobiť kým oni preč boli. Mladíci sa tešili, a všetko chválili. Len Hedvika sa zdala zamyslenejšou, nežli predtým. Od objavenia sa pestúnky Tornallyho v Tarnove málo kto ju videl tak veselou, jako predtým. S návratom ale brata a jeho priateľa zdalo sa, že všetká veselosť ju opustila. Keď spie-

vala alebo hrala, bolo to vždy smutné a zadumčivé. Jej najmilšia pieseň bola, ktorú ju Tornally naučil: „Boly časy boly, ale sa minulý“ a keď bola samotná tu si zanôtila: „Dolina, dolina,“ alebo:

„Nedobré to drevo,
Z ktorého list letí;
Nedobrá to ľúbosť,
Kde sa mieša tretí.“

Najradšej sa zaoberala domácnosťou.

Zo všetkých v dome Tarnovského ale bol najveselším mladý Tarnovski. Tornally, ačpráve bol veselého ducha, teraz predsa nemohol dákosí okriať.

„Jano, Jano, ty si nepochopiteľný,“ hovoril raz mladý Tarnovski k Tornallymu.

„Odpusť braček, v tom máš pravdu: ja sa sám nepochopujem. Mne je tak úzko tuná, že tu nevydržím. Ja musím, musím preč.“

„Čo — ty musíš preč? A už si sa natešil u nás? Či sa rozepamätáš čo si mi hovoril kým sme boli v Krakove?“

„Viem, viem! ale som sa sklamal!“

„A tak teda si nie spokojný s niečím?“

„Sám so sebou — s ostatným ale všetkým. Ale musím, musím odísť. Viac sa mňa ani nezpytuj prečo? Hovorievam ti všetko, toto ti ale nemôžem, nesmiem povedať. Časom ale možno, že sa to dozvieš.“

Tarnovski sa ho viac nezpytoval, ale odišiel. Cestou však niečo nesrozumiteľného sám ku sebe hovoril. Tornally zostal sám.

„Podivín, veru podivín je človek a ja obzvlášte,“ hovoril pre seba Tornally. „Obrazil som ho, je to zrejme na ňom badať. Musím ísť za ním, aby som ho udobril.“

Na to, soberúc sa, odišiel za Tarnovskim.

(Pokračovanie nasleduje.)

J a r o k.

(Podľa Krylova.)

Pastier pri tichom jarčoku si v žiali
O nenavratnej ztrate, škode spieval;
Nedávno jeho baranček sa malý
Zatopil v rieke, z ktorej piť chodieval.
Slyší ho jarok i žurčí obidne:
„Ó nenasytná rieka! keby tvoje
Dno bolo jasné a vidné ak moje,
A každý na tom pieskovitom by dne
Videl tie žertvy, ktorés pohltila:
Od hanby, že tak veľiké máš viny,
Cez zem by si chod ryla sebe iný,
A tam sa v temných prepastiach ztratila.
Keby mne tolkým zbytkom Boh dal vody,
Ja by tak tiekol prosto ak po šnúre,
Nespraviac škody ani márnej kure,
A stal by som sa okrasou prírody.
Moja pozornosť bola by veľiká,
Netknul bych sa chaty, ani kriacička.
Mňa by žehnaly brehy z obidvoch strán;

Ovlažoval bych dolinu, háj i stráň,
A nevzal by z nich ani sucholistu.
Dobre bych robil cestou na dol z hora;
Bez ublíženia niesol bych do mora
Samého vodu ako srebro čistú.“
Tak vravel jarček, tak myslel skutočne.
A čože? Ani týždeň nepomine,
Keď sa nad blízkou horou mrak rozvine,
A z roztrhutej chmáry liať sa počne.
Jarok zbytkom vôd rovná sa rieke priam,
Lež, ach! po jeho pokore už je tam!
Búcha von z brehov, obracia na ruby
Čo porve, vála i stoveké duby;
Kypí, reve; len tresk počuť v ďaleku.
Ten samý pastier, pre ktorého riekou
Nedávno hanil tak skákavým rädom,
Zahynul v ňom so svojím celým stadom,
A z domku jeho stopy neostalo.

*
* * *

Ak moc potôčkov tečie ticho, hladko,
A pre srdce tak žblnká milo, sladko;
No iba preto, že v nich vody málo!
Tak mnohý národ, kým je slabý, malý,
Slúbi a potom — pástou fa ovalí.

Nosák.

O t á z k a p r á c e,

národno-hospodárska prednáška, držaná dňa 25. marca 1871. v B.-Bystrickom
„obchodno-priemyslnom spolku“

Dr.-om Samuelom Medveckým.

Každý vek má svoje zásady, idey, ktoré
duch času v človečenstve často dlhotrvanli-
vým vlnobitím k vífazstvu prevádza. A zá-
sady tieto čím širšie vydobývajú si platnosť
v svedomí a presvedčení jednotlivých ľudí,
tým všeobecnejšie dávajú pocitovať celej ľud-

skej spoločnosti isté pred tým nepocítene
potreby pokroku — a predkladajú sa vo váž-
nych, čím dial súrnejších otázkach. Medzi
otázkami, ktoré sa veku našemu k zodpove-
daniu a riešeniu predkladajú, beriem si sme-
lost ctenému spolku dnes *otázku práce* vše-

obecne v hlavných ťahoch nalícif. — Vopred si dovoľm poznamenať, že v otázke tejto hlavne nasledovné zásady sú akoby v programe obsažené: „*svobodný vývin pre schopnosť, voľné pole pre dômyslnú prácu a odmenu pre zásluhu.*“ Keď tieto v otázke práce obsažené zásady v platnosť stúpia, riešená bude samá otázka práce.

Skôr nežby sme samú otázku práce pod pretras vzali, skôr nežby sme označili pomer, v ktorom zvlášť my občania vlasti Uhorskej k otázke tejto stojíme, za potrebné držím nektoré, k dostatočnej orientácii slúžiť majúce pochopy vopredposlať.

I.

Základ života — v národnoekonomickom ohľade — je práca, základ práce je kapitál. Kapitál tu však trojaký význam má; jest kapitálu, ktorý v tej našej matke zemi pozostáva, vydávajúcej nám všeliké plodiny k výžive a zaopatreniu našemu — a to je kapitál pozemkový — (Grundkapital) — ďalej jest kapitálu, ktorý záleží v tom všeobecnom, obchodu za základ slúžiacom prostriedku, ktorým si dľa potreby veci vymieňame kúpou a predajom, a ktorý obecne peniazom voláme, — je to tedy kapitál peňažný. Tretí kapitál je — kapitál osobný, záležajúc z vyvinutých, vzdelaním k istej súčnosti dospelých — schopností. Keď len prvým pohľadom skúmame túto trojú povahu kapitálu — zbadáme, že najdôležitejší a najintenzívnejší z nich je — kapitál osobný. Je síce pravda, že príroda i bez nášho pričinenia bohato zaodieva sa rôznymi plodinami, a sú ešte vždy ľudia, ktorí bez práce v pohodlnom chládku obrovských stromov dočkať môžu v odpadkoch ovocia týchže stromov výživu svoju, alebo najviac vydriapať sa im treba na strom, aby mali toho vezdejšíeho chleba; — je tedy pravda, že ten v gruntu, v pozemku záležajúcí kapitál sám v sebe už veľa môže i bez osobného kapitálu. Ale zúžitkovanie, osožné vynaloženie toho pozemkového kapitálu pripadá neodtajiteľno — kapitálu osobniemu. Druhé odvetvie kapitálu — kapitál peňažný — stojí už pod úplným vplyvom osobného kapitálu tak, že bez vyvinutých, vzdelaním k istej

súčosti dospelých schopností ten kapitál peňažný plesneje, osožným sa stať nemôže. A v tomto smysle zahanbenia dochodí to — veľmi rozšírené prislovie: „Geld regiert die Welt.“

Základ života je práca — a trebárs by ten kapitál osobní cele osamelý stál, — prácou — vydobyť si je v stave i údel, účasť i v kapitálu pozemkovom i peňažnom. — Práca je najpodstatnejšia vlastnosť ľudského umu a vôle, — práca udržuje sveznosť schopností, — áno je v stave ducha vždy k ďalšiemu vývinu sprevodiť. Citom potreby umhnaný bystreje, völa pohnútky dostáva, a tak um a völa človeka, priťažaním k sebe kapitálu pozemkového s plodinami jeho — a peňažného — vyvádza potrebám ľudským primerano — skrz prácu vždy nové a nové výtvory. (Erzeugnisse.) A tu sa prejavuje produktivnosť práce. „Das Bedürfnis ist die Triebfeder der Bewegung, der Anstrengung, der Arbeit; das Bedürfnis war der Grund des Fortschrittes des Menschen, denn es leitete ihn zur Anwendung und Entwicklung seiner Kräfte und zur Erfindung von Hilfsmitteln.“ Toto hovorí jedon delník v reflexiách svojich o parížskej svetovej výstave z roku 1867. My si z toho na teraz len tolko zapamätajme, že je potreba pohnútky k práci. —

II.

Prácu môžeme roztriediť na nájomnú, nádennícku; 2. priemyslnú a 3. umnú. Práca nádenníka sama opiera sa hlavne len na sily, ktoré človeku Boh už od samej prírody udelil; — práca priemyslná volí si už isty fach ručnej práce, v ktorom sa do najnovšej doby ešte len najviac prakticky vzdelava. Práca umná má za základ úplné vyvinutie schopností systematickou vedou. — Netreba nám dokladať, že je práca najhlavnejším a najnevyhnutnejším motorom osobného kapitálu.

Produktivnosť práce javí sa tým, že sa výrobkami a výtvorami práce veladí, rozširuje majetok, imanie. Práca sa len úplným uznaním svobodnej vlastnosti, (das freie Eigenthum) svobodného vlastníctva (das freie Eigenthumsrecht) rozvíjať môže, lebo len

vtedy dostáva záujmu opravdivej produktivnosti, keď je zabezpečená, že výrobky, výtvary namáhania svojho ona sama bude môcť užiť a svobodne vynaložiť. Svobodné vlastníctvo však obmedzené bolo do novej doby na triedy privilegované, menovite čo sa majetku nehnuteľného dotýka. Len v svobodných mestách ostala uznaná svobodná vlastnosť — ohľadom mešťanstva na území, ktoré v celku tiež len privilegiatne pojedinným mestám vyznačené a dotované bolo. Nebude snád od veci, keď pripomenem tu rozdelenie vlasti našej uhorskej medzi privilegialnymi stavami tejže — ako ono poznamenané bolo v jednom diele v Prešporoku pod názvom „Daguerotyp“ roku asi 1840-ho vyšlom: „Cirkevné nehnuteľné imanie činilo — vraj — 12 miliónov jutár, aerarialne podobne 12 miliónov, 16 excellenciašov krajiny malo 8 miliónov, 300 osvietených pánov 7 miliónov, 5000 veľkomožných pánov malo 6 miliónov, 250,000 urodzených pánov 10 miliónov jutár.“ — Toto bola tehdejšia nácia Uhorska! Tento majetný stav tehďajších privilegialných tried poukazuje nám — mimochodom buď rečeno — že tie vysoké tituly za onoho času aj nečo vážily, — teraz máme titulov — quantum satis — tak že sa ľedvy vyznáme v nich, ale tituly tieto sú bez váhy. A predsa žiť by sme mali časy demokracie, ktorá každého uctí vedľa zásluhy, ale sa neplazí. —

Povahy hodné je tedy, že v svobodných mestách bola hneď pri vzniku týchže — svobodná vlastnosť uznaná a len korporácia mesta — v páde vymretia niektorej familie mala na túže bez majiteľa ostalú nepohnutnú majetnosť nároky. Svobodné mestá však, ktoré *tú pôvodne pracovnú triedu* v sebe zahŕnaly — vlastnosť svojho územia, — ktorá im bola dotovaná, — nesmely na majetky privilegialných stavov rozprestierať, lebo n. p. v našej vlasti jednotlivé sv. mesto v celku toľko práva požívalo, koľko každý člen — zemanského stavu. — Patrné je, že práca nemohla sa volne rozvíjať do tých čias, kým právo svobodného vlastníctva uznané nebolo — pre všetky vrstvy tedy i pre triedu a zvlášte pre triedu pracovnú. Svobodné vlastníctvo, ktoré pred rokom 1848 naproti korune ešte ani v zemanskom majetku nebolo neobmedzené, — toto svobodné vlastníctvo

vypovedané bolo následkom intensivnej, dlhotrvanlivej námahy vrstvi, ktoré sme vyššie ako z osobného kapitálu vyplývajúce označili. Lebo v povahe kapitálu to leží, že neostáva ani jeden sám o sebe, ale usiluje, snaží sa v spojenie prísť s druhým. Tak osobní kapitál snaží sa vydobýť si peňažného kapitálu, shromaždiť prácu svoju v peňazoch a potom — ponevác sa — vraj — peniaz bojí — das Geldkapital fürchtet — realizuje sa v pozemkoch. —

III.

Uznanie svobodného individuálneho vlastníctva bola prvá fása k riešeniu otázky práce; umožnila túto fásu tá okolnosť, že si práca priťažením peňažného kapitálu neodolateľnej moci nadobudla. Že sa peňažný kapitál najsamprv medzi pracovnou (nájemnou, priemyslnou, umnou) triedou a medzi privilegialnymi stavami sdielal — to je prirodzené; — lebo peniaz, razený právom regálnym hŕnul sa z jednej strany za dorobky vrstvy priemyselnej, a za pôsobenia vrstvy tak rečených honoratiorov (lekárov, profesorov, akademických umelcov a vedomcov atď.) k triede pracovnej, z druhej strany od tejto ku kaste privilegialnej za zemské úrody a suroviny. Čím viac rozmnožovaly sa mobilia, manufactory, tým viac peňazí dostávalo sa do vrstvy priemyslnou-umnej, alebo vôbec mešťanskej. Práca nadobudla triede pracovnej peniaz a na základe peniazu, čím dial tým viac vplyvu i na záležitosti verejné. Práca sa skrz peniaz, v ktorý svoje výrobky ukladala, stávala čím dial tým viac intensivnejšou, jej výrobky byly triede privilegovanej, ktorá dla verejnoprávneho postavenia svojho — nádheru, luxus vysokých hodností rozvíjať musela — vždy viac a viac neodbytnými, tak, že peniaz za úrody zemské a úžitky nahromadený presiakoval valno do vrecák triedy pracovnej; — a niet v tom divu, že už za časov krížáckych ťažení (Kreuzzüge) stredovekí rytieri vystrojujú sa bojovať za vydobytie svätého hrobu, svoje nehnuteľné majetky za hotový peniaz — mešťanstvu zazálohúvali, niet divu, že i naším svobodným mestám tí najprvší magnati, excellenciáši, ba samí panovníci

dľhávali, lebo „v práci a umení budeme spasení,“ a peniaz čože je? — shromaždená práca. „Geld ist die gesammelte Arbeit“ hovorí starý národný ekonóm Adam Smith. A že je táto definícia hlbokoumná, dosvedčuje sám život. Starí ľudia, ktorí prácou rúk svojích v potu tváří ponabúdali si za niekoľko vrecok tých mariášov, prečo že potom, keď ich pružnosť už vyschla, ruky k práci ochromely, prečo že si tak obľubovali — v prehľnaní a precitovaní tých svojích šupáčkov? — to skrývalo jích prácu, to bola ich nashromažďovaná práca, — a len to býva pri podobnej piete polutovania hodné, že tú nahromadenú prácu mnohí radšej pozakopávali — akoby ju boli zúžitkovali, — a každý kapitál, ale nado všetko kapitál peňažný len vtedy má ceny, keď sa interessuje, úrokuje. —

IV.

Pri krehkosti síl ľudských zvláštneho významu má delba práce, následkom ktorej sa tausendkünstlerstvo za nesmyslné uznalo, a každý človek sa hľadá istému odboru venovať, v tem si tej najväčšej obratnosti, súčasnosti nadobudnúť a tak vynáhať si prácou, istému povolaniu primeranou — výživu, stav a dobré meno. Epochálny zvrät sa stal v tomto ohľade v práci — vynajdetím všelijakých masín a strojov, ich vždy rozsiahlejším upotrebovaním, zvlášť ale aplikovaním týchže k parným strojom. Chýrni Angličania Savery, Newcomen, Cawley a Watt vynajdúť a sdokonálec parný stroj, pripraviac tenže k možnému aplikovaniu pri špeciálnych strojoch zapríčinili celú revolúciu v práci. —

Stroje odoberajú človeku mechanickú prácu, nútia ho osvojovať si prácu umnú. Týmto zapríčinený prevrat v práci mal za prvý blahodajný následok, že pracovná trieda nahala a naháva čo deň to viac mechanickú prácu a pospiecha si potrebnú hotovosť, prípravu k umnej práci zaopatrit, a tým si proti tej moci, ktorá sa v mašine objavila, existenciu svoju zabezpečiť. Lebo stroj má tiež svoje medze; mašina to, čo sa umením, kunštom volá, nikdy vyviest' nedovedie, lebo len na jednotvarné, uniformné elementy práce môže byť zkombinovaná. O vkus (Geschmack)

sa mašina nestará. Prvý ohromný následok vynajdetia mašiny bolo tedy nové utriedenie práce priemyselnej *na mechanickú a na umeleckú*. Umelecká patrí človeku, mechanická mašine. —

Angličan už dávno hovorí, že je čas peniaz; nás to ale až pozdejšie učila a učí mašina, že veru nie len pri tej mašinovej práci, ktorá pod istým časom tolko a tolko kamenného uhlia zpotrebuje — ale tolko a tolkonásobne výdavok na uhlí vynahraduje massívnou produktívnosťou, že tedy nie len pri mašinovej práci, ale analogične pri každej práci dľa toho slovenského príslovia: „čas platí, čas trati.“

Ďalší následok vynajdenia mašiny je, že sa pohnuteľné veci, efekty, ručné diela, manufaktury veľkým rozmerom rozmnožily, produkcia nejde viac len dľa zákazky (Bestellungen), neráta len na najbližšie kraje a trhoviská, ale *do zásoby* — ako sa hovorí do vorrothu *pracuje*, výrobkami svojimi zaplavuje trhoviská najvzdialenejšie, a ponevác sa ceny vecí dľa počtu predávačov a kupcov, — dľa pomeru ponúkania a hľadania ustalujú, tedy výrobky tieto — následkom ich veľkého počtu — lacnými a temer každému prístupnými sa stávajú.

Mašina naučila človeka a učí ho neprestajne všetko na čas a vmeranno robiť, lebo pri najmenšom opomenutí, pochybení kazí a borí všetko — bársby to aj ľudský život bol. A tak privádza tú v prísloví už dávno žijúcu — ale ľudmi veľmi zanedbávanú pravdu: že je poriadok dušou života. —

A ponevác sa pri mašine lahko ale aj citlivo dá v tú mašinu vložený peňažný kapitál vyrátať, okolnosť táto priviedla ľudí na to, že pri každom výrobku treba si urobiť reálny kalkul, medzi tým, čo výrobok producenta stojí v trove a práci; a za čo môže potom ten výrobok predať, aby sa mu i nákladky vrátily i istý percent ostal mu na výživu a istý percent na praemiu, k zabezpečeniu života na ten pád, jestliby následkom úpadku zdravia ďalej pracovať nemohol. *Mašina tedy za sebou vodi spravodlivé ocenenia práce, a chráni jak od precenenia tak aj od neocenenia*; — mašina dáva kalkul — a kalkul je základom priemyselnej solidnosti. —

A kdežto predtým najviac len koloniálne plodiny boli základom kupectva jako tiež články z prstonárodného priemyslu pochodiacie n. pr. schwarzwaldské hodiny, české, starohorské čipky, grödnanské, halleinské, oberleitendorfské hračky, tak mašina zodvihla kupectvo nie len tým dorábaním en masse, spolu ale že aplikáciou mašiny na komunikáciu, rýchlosťou immensne priestory prerážajúcou — roznáša výrobky priemyslné do najďalších krajín, zbytočnými robí svetové jarmoky, a karavany na jarmoky tiež putujúce, utiskujúce trhy — do vždy menších a menších miest a mestočiek. —

Konečne mašina — poriadok zavádzajúca k uznaniu priviedla — v kupectve už v stredoveku zavádzané knihvedenie, ktorým človek každý večer počtuje so sebou, každý večer kombinuje billans majetného stavu svojho, dla ktorého potom treba mu rozdielu robiť medzi výdavkami potrebnými, osožnými a k pohodliu slúžiacimi. — *Knihvedenie chráni pred švindlom — a obmedzuje riziko.*

Následky mašiny tu podotknuté siahajú do všetkých odborov života, pocítiť sa dávajú v celom ľudstve. *A mašina je najznamenitejším výtvorom práce.*

Mašina viedla k zakladaniu fabriek; fabriky ťahly ku sebe delníkov, predtým zvätsa vrstvu nájomnú. Plat pracovníkov nemohol byť vydlávaný vo fruktuáliách ani v produktoch fabriky; — daný bol tedy v peniazoch, musel byť ale tak vymieraný, aby si platom týmže každý jeden delník potreby svoje zakryť mohol. Takto prišli vyššie platy peňažné, tieto dovoľavaly vždy viac a viac delníkov, až ích primnoho bolo, platy zksesly, a z toho zvyšného počtu delníkov, jako aj z delníkov tých fabriek, ktoré následkom zbytočnej produkcie (Überproduktion) upadly povstali proletári, t. j. ľudia takí, ktorí prácou, povolaním svojim ciela dosiahnuť, existenciu a budúcnosť si zabezpečiť nemohli. Nehody z proletárstva na celú spoločnosť ľudskú — pochádzajúce — zrodily potom všelijaké pokusy k odpomoženiu nie len nehodám týmto, ale aj nerovnosti ľudského majetku vôbec — tendenciami socialisticcko-kommunistickými. Z týchto pokusov povstala fluktuácia siaha hlboko až do nynejších časov — javí sa tou specifičnou delníckou

otázkou, strickami, žiadaním pomoci štátnej v Lassalísme, hlásaním pomoci vlastnej v Schulze-Delitzschovej stránke, povstaním social-demokratickej stránky atď. — My nemôžeme siahnuť prítomne do pojednávania týchto pohybov, lebo najbližším predmetom našim má ostávať na teraz rozoberanie otázky práce vo všeobecnosti.

V.

Naše stolie je stolie práce. Každý na svojej podstate má sa prácou neodbytným stať, má prácou svojou povolaniu svojmu zodpovedať; daromných konsumentov stolie naše — ako nepriateľov ľudskej spoločnosti predstavuje. Znamenite hovorí Eugene Pelleton: „Budúcnosť náleží triede pracujúcej, lebo číta a naslúcha, kdežto triedy nemajúce čo robiť, hodujú, tancujú a intrigujú ako svoju nadvládu nad druhými udržať.“ A v tomto ohlade najvznešenejšia etická známka práce je, že ruší závisťnosť, lebo tomu závidieť, ktorý z práce, v potu tvári konanej — ovocia námah svojích — požíva, — tomu závidieť, bolby hriech. —

Samá otázka práce po prehlásení slobodného vlastníctva, predkladá sa nám k riešeniu ako **otázka kultury**, lebo odkazuje ľudí na umnú prácu, aby si totiž každý človek aspoň najpodstatnejšie základy niektorej odborovej vedy zaopatril, *tu tedy splýva nájomná a priemyslná práca k vzájomnému spolupúčinkovaniu s vrstvou umnou.*

Pozrime tu stav kultury trochu konkretne a síce, ponevác nás to najbližšie týka, vo vlasti našej. Poprehrajme kus statistické dáta. Základ výchovy ukazuje sa v národných, pospolitých školách, tam sa majú mladej generácii tie prvopočiatočné základné znalosti sdelúvať, zvlášť keď povážime, že značná ta najvätsia čiastka ľudu ani vyššie nejde. Dla zprávy ministrom kultu roku 1870 snemu našemu predostretej, počíta vlast naša v svojich 11.903 obcách (v Uhorsku a Sedmohradsku) do školy chodiť povinných detí od 6—15 roku spolu 2,284,741, z týchto navštevuje školu hybä 1.152,115, tedy len asi polovica a polovica vyrastá bez všetkej výchovy. Z počtu obcí 11,903, nemá 1712 obcí žiadnej školy; medzi

týmto jest obcí 779, ktoré deti svoje aspon do škôl susedných obcí posielajú, 933 obcí ale cele bez školy a výchovy. — Naše obce súhrnom počítajú 13.798 škôl — s 15.968 riadnymi a 1824 pomocnými tedy so 17.792 učiteľmi. Jestli sa má 38. zákonný článok z r. 1868 do života uviesť, i čo sa počtu pod jedného učiteľa pripadajúcich detí dotýče — vtedy by našej elementárnej výchove ešte 10,767 učiteľov chybalo, a učiteľských pripravovní máme dosiaľ len 50, 36 konfesionálnych, 14 státnych nekofesionálnych.

Čo ale najsmutnejšie predstavuje stav národnej výchovy, je u nás to, že i z tých detí, ktoré do školy chodily, pri vystúpení zo školy, len 16% *znalo dobre čítať a písať.* 84% tedy ešte ani natolko nepokročilo.

Pánovia moji, či toto nesúvisí s predmetom tejto mojej prednášky, či nám nestavia pred oči prvý raz a dôrazne, čože na takýto spôsob s otázkou práce? Akú umnú prácu že bude v stave vykonávať ten, ktorý ani len prvé počiatky výchovy nezakúsil? *Nezdelanosť za dňov našich rýchlo vedie k pauperizmu a mizerii, a tieto sú neukrotiteľní pokušíteľia k narušeniu spoločenského a štátneho poriadku.*

Nemožno ani prítomne príčiny stavu tohoto rozoberať, dáta tieto uviedol som — podľa výkazu ministrovho — len preto, aby sme videli skutočnosť smutného stavu prstonárodnej výchovy v Uhrách.

A naša priemysluá vrstva že kde dostáva dostatočnej prípravy? V prísnom slova smyslu mešťanských škôl ešte nemáme; tedy len v nižších gymnasiách a reálkach. — Dľa novších dát máme gymnasií vyšších 61, nižších 74, reálok 8 vyšších, 18 nižších, a všetky tieto ústavy nepočítajú ročite viac — ak 34000 žiakov; poznamenať treba, že i títo nepripadajú hýbä ak z polovice vrstve priemyselnej, lebo druhá polovica iste študuje vyššie. A čože je to k pomeru miest a mestechiek našich, ktorých máme spolu 988? čo je to k počtu priemyslníkov, ktorých počet už roku 1857 kládli na 227,279, nehovoriac o pomeru k počtu obyvateľstva vôbec alebo k počtu do školy chodiť povinných detí?! —

Specifických odborových škôl, aké sú pre jednotlivé remeslá a obchody, vzorné školy (Musterschulen) kreslické, krasopisné ústavy

nám ešte všeobecne chybujú. A kdeže sa ten priemyslník potom naučí vkusu (Geschmack), kde symetrie, ktoré označovať majú priemyslné výtvyry?! —

Z vyšších vzdelavateľných ústavov do dáva sa najväčší kontingent verejnemu životu juristov; ročite na universite a akademiách študuje 2300—2500; a pri tejto okolnosti je sa len tomu čo čudovať, prečo predca tak mnoho sudcov, vyšších a nižších administratívnych úradníkov, ktorí právo ani nevoňali? *Ja myslím, že u nás ešte osobnie záujmy, protekcia, vytvárajú ocenenie schopnosti. U nás máme vyslovenú kvalifikáciu — lenže sa obyčajne nezadržiava.*

Ostatnie fakulty university tedy i medicinska i filosofická spolu aj s technickou sotvy majú viac poslucháčstva ročite než 2600.

Z týchto dát, ktoré som tu bez komentáru posnášal, je to patrné, že vlasti našej — kde sa tak smutný vzdelanostný stav ukazuje, jestli sa na povznesení prstonárodnej a vyššej výchovy základnejšie reformy prevádzať nebudú — nebezpečnosť hrozí z otázky práce,

„lebo to vieme, že biedou ľudu
nik neposväti studenú hrudu —
ani jeho porobami;
len ten ju v oltár prerába svätý,
ktorému zriastol život bohatý
z nej — okrášlený vedami. —“

VI.

Otázka práce predkladá sa nám ako **otázka svobodnej asociácie**, riešenie jej stať sa má vypovedaním svobody priemyslu a svobodnej konkurencie, upravením z priemyslu pochodiacich pomerov — a hlavne prehlásením svobodného spolkovania. — Reformy v tomto ohľade my ešte vždy len očakávame, otázka je dosiaľ u nás nie riešená. —

Cechy — ako skupeniny k istému remeslu prislúchajúcich priemyslníkov — byly významné za časov, kde sa ručná práca proti privilegovaným stavom ohradit musela. Za dňov našich, kde sa rovnosť pred zákonom hlása, musí byť riešená otázka strany priemyslníkov zachránením svobodného určenia jednotlivca; a toto svobodné určenie stúpi

v život jedine prehlásením svobodného spolkovania. — Ak kedy, teraz sa uznáva pravdivosť toho, že práca spojenie síl vyžaduje; práca sa tedy nebude môcť svobodne vyvíňať, kým právo svobodného spolkovania prehlásené nebude. Občania istého štátu nemajú čo iného žiadať od štátu a štátnej vlády — ako zaručenie bezpečnosti majetku a osoby jedného každého občana. Štát a jeho vláda má na folko moc nad jednotlivým občanom, nakoľko to potrebné k zachráneniu tej bezpečnosti majetku a osoby. Každý občan má tedy nepochybné právo na všetko to, čo k jeho blahu slúžiť môže, nech len tú bezpečnosť majetku a osoby pri svojom spolubčanovi nenaruší. Na každom poli mohutno pocituje sa potreba spolkovania, všeobecne sa hlása: „v společenstve si čo si,“ „svobodu tvoria si spolné národy“ — a hatenie svobodného spolkovania, ktoré odvislým činí spojenie síl od ľubovlii ministrovej, sú nešťastnými pozostatkami policajneho štátu, ktorého zásada je „drž každého človeka za tú najnebezpečnejšú šelmu. kým sa o protivnom nepresvedčíš“ — a táto zásada má širokú pôdu ešte aj za dňov — ba práve za dňov našich. — Kresťanstvo a humanita inšie hlásajú. Štát a štátna vláda majú právo dozorstva, ale právo dovolovania alebo nedovolenia spolkov *verejne* pôsobiť chcejších usurpovať nesmejú.

VII.

Konečne otázka práce je spolu **otázka politická**, vplývaním na zákonodarstvo krajiny. Na socialno-politické postavenie práce vplyva nadovšetko zákonodarstvo, legislativa. Že pred rokom 1848—49 vyslanci svobodných kráľ. miest na sneme vlasti našej len jedon hlas repraentovali, a ostatní mestskí vyslanci len votum porady mali, že národ tvorily len stavy privilegátne, to zmenené je v ústavu (konstitúciu) repraentativnu, kde je vplyvanie celého občanstva na legislativu volebným zákonom označené. To nám je vedomé, že právo volby do snemovni zástupcov — závislé je od istého censu, nepripadá mi teraz hovoriť o nádejných reformách volebného zákona ani o práve všeobecného hlasovania, su-

frage universelle, ktorí sa vo Francúzsku tak smutne a ominosne prejavúva; len to mienim spomenúť, že akým povedomím, akou rozvahou my občania budeme s právom volby nakladať, tak budú i naši vyslanci so svobodou našou zachádzať. Kto sa s právom volby ľahkomyslné nahráva, ten podobné nahrávanie s právami občanstva sveruje druhým. Kto predáva hlasu svojego, ten nebezpečný príklad dáva vyslancovi svojmu k zapredaniu presvedčenia svojho.

Že 6-tým zák. článkom z r. 1868 do života uvedené komory priemyslno-kupecké nemajú všeobecného záujmu pre vrstvu priemyslno-kupeckú, lebo odvislé sú od vôle ministra a nedopriana jím je samospráva; že 42-tým článkom z r. 1870 právomocností zbavené sú opravdivej autonómie, a obťažené sú, nové kasty medzi občanstvo uvádzajúcimi virilnymi hlasmi — toho najväčšia vina sú voličia vlasti našej, že úvahou ideí otázky práce priaznivých snemových vyslancov svojich nevolili.

Vôbec také budeme mať zákony, aký charakter dáme snemu volbami vyslaneckými!

Týmito náertkami chcel som označiť stav krajiny našej vzhľadom na spravodlivé riešenie otázky práce, lebo predovšetkým treba znáť situáciu, treba sondirovať terrain. Poznanie postavenia svojho, biedy svojej je vprav prvým krokom k pokroku.

Politika je veda exigiencií, často ale aj veda konfusií. Ja by som zo svojej strany neznal väčšej maxímy v politike, ktorá by otázke práce priaznivejšou bola: *ako, aby sme bdeli, strážili nad právami svojimi, lebo povedomie občanstva je najmohutnejším strážcom zákona; neodťahovali sa nikdy od verejných záležitostí z letargie a ľahostajnosti, lebo ľahostajnosť je najnebezpečnejším nepriateľom svobody, aby sme ale jasnou rozvahou, čistým svedomím a pevnou odhodlanosťou siahli v to, čo sa vlasti, národu a nášeho osobného blaha dotýka, konečne aby sme osoby nikdy viac necenili, ako princípy, lebo žiadon človek nemá absolutnej ceny, jeho život mu ceny dáva, alebo odoberá. Toto sú jednoduché zásady politiky práce, lebo práca má tiež*

svoju politiku a pod jedným aj demokracie, lebo demokracia javí sa hlavne v tom, že uznáva schopnosť a oceňuje zásluhu pri každom bez rozdielu.

Stát inštitúciami svojimi len formy dáva, medzi ktorými sa občan k založeniu svojho blaha pohybovať má, *kto sa nepohybuje, nekýca, svojho nedomáha, pre toho, páni moji, štát nedáva práca!*

Občan svobodnej republiky amerických spojených štátov Johnson, remeslom krajčír, roku 1869 ale za presidentu tejže republiky vyvolený povedal raz v parlamente

týchže štátov: „*Nesmieme sa hanbiť za naše remeslá, či sme krajčír, či čižmári, či kováči, či remeslníci bársakého mena. Opravdivá aristokracia v pracovaní záleží, a jestliže každý pracovník na rovnkej ceste ostane, budeme môcť utvoriť aristokraciu práce.*“

A tento Johnson zostúpiač roku 1870 z vysokého miesta predsedníckeho najmocnejšieho štátu sveta, navrátil sa zas k svojmu poctivému remeslu krajčírskemu.

— Konečne, pánovia moji, zachovávajme túto devisu práce: „*Emigkeit macht stark, Bildung macht frei!*“

Povedz že mi vetrík . . .

Povedz že mi vetřík, povedz,
Čis' nevídal milú moju?
„Nevídal ja v celom svete
Nikde, nikde milú tvoju.“

Slniečko ty širohľadné,
Čis' ty o nej neslýchalo?
„Hľadalo som kraj do kraja,
No ju nikde nezbadalo.“

Zore, zore ružokvetné,
Neznáte, kde ona býva?
„U nás býva každé ráno,
Keď tváričku si umýva.“

Koloman Banšell.

P i e s e ň.

Milá moja prepelička,
Zreje zlatá už pšenička,
Zreje, zreje v šírom poli;
Lúbosť moja v stesku, v bóli dozrieva.

Zožnú zlatú pšeničku tú,
Prepeličku preč odženú:
Zničia časy lúbosť moju,
Odženú mi drahú moju, odženú.

Prepelička, kamže pôjdeš?
Kam sa potom, kam sa podieš? —
Ach, žiaľ je mne za pšeničkou,
No väčší za prepeličkou ubohou!

Koloman Banšell.

Moja milenka.

Milé sú tie kvietocky voňavé,
Milšie slnce neba na výšave:
No najmilšia moja je milenka,
Krásna, jasná: slnko i ruženka.

Slnce sa tak často za mrak kryje,
Vôňu ztratia ruže i lalije:
Jej vňady nehasnú — duše krása
Z modrých očí večnosť svoju hlása.

V nešťastí veselá — v blahu tichá,
Tu nemie prepiata, — tam nevzdychá;
Lúbosť vrelú ku mne v srdci chová,
So mnou aj — ak nutno — mrieť hotová.

Jozef Kveva.

Načo som len.

Načo som len poznal teba,
Lúba milá duša moja?
Od tých čias som sta bez seba,
Srdce moje bez pokoja.

Načo si sa tak vábivo,
Tak milostne usmievala,
Keď si na mňa dlho, snivo
Modrým očkom pozerala.

Ten tvoj usmev, ten pohľad tvoj,
Ruže ústok, nebo očí,
Strašný vo mne zbudily bôj,
Celý svet sa so mnou točí.

Rozum, sta trón ztrativší kráľ,
Bez vážnosti, bez vplyvu je,
A to srdce, — čo on pútal,
V blahu lásky sa — sužuje.

Vo dne v mysli mojej ty si,
V noci predmet môjho snenia . . .
Pokoj srdca dávny kde si?
— Lúbosť je len na trápenia.

Jozef Kveva.

Nezabudka na Nezabudova.

Arabeska.

Kto by sa na čas svojho detinstva nerád rozpamätal, kto by si tú zoru života svojho, tú dobu bezstarostných zábav, nevinných hier detinsky rozpustilých šánt a rvačiek v prúde nerestí životných bojov a prác rôznych na posilu, na občerstvenia sa duchovného v prítomnosti otupelej v obrazotvornosti tvojej verne dľa prírody čili dľa života nekreslil, neznastieňoval? Robíme to všetci. Na dobu pokročilejšej mladosti nie

tak rád rozpomína sa už prísny muž, lebo dľa toho pravdivého príslovia: „mladosť pochabosť“ najde sa tam už skorej niečo, čo by bol človek rád že by sa nikdy nebolo stalo; ale vek detinstva budí nielen v mužovi lež i v starcoch rozpomienky milé. Nikdy sú starci nie výrečnejší ako vtedy, keď sa na vek detinstva svojho rozpamätávajú. Oni čo zabudnú to, čo sa v najbližšie uplynulom okamžení stalo, velice dobre vedia

s neslýchanou praecisnosťou vypravovať o tých najmalichernejších pletkách, ale spolu i o milých podrobnostiach detinských. A činia to radi. Prečo? Vek detinský je obrázok čistý, nezkalený — je to doba človeka ešte pred vyhnaním ho — z raja.

Dojmy na srdce dieťaťa učinené tie zostanú na celý jeho život. Ach, iná docela iná je to rozkoš citu, iný význam pochopu, iná radosť telesnej i duševnej zábavy v útlom mladosti nežli v pokročilejšom veku. Je to pocit srdca nevinného, rajského, neokúsivšieho ešte pôvabného ovocia stromu poznania. Keď sa rozpamätám ako ma v detinstve blažilo čítanie „Walentina Duwala“ alebo „Pavla a Virginie“ a srovnám pocit, keď tie spisy teraz pred sebou vezmem s dojmami vtehdajšími, ó jaký to veľký rozdiel!

Nezazlíte mi bratia, nezazlíte mi sestry, keď vás na chvíľku zavediem do zahrady rajskej mladosti. Veď hádam radi máte a pazeráte obrázky. Či vás neteší utešený pohľad na pekné dieťa už či na obraze, či na žive? Wallmer nemecký má najkrajšiu báseň svoju čo sa takto začína: Und in ein Kindesantlitz hab' ich geschaut.“ Nádherný obrázkový časopis český „Květy“ dá svojim predplatiteľom na dar roku tohoto veľký litografovaný obraz výtečného malíre Petra Maixnera, predstavujúci výjev z venkovského života našich dítok.“ Náš „Orol“ nie kreslené ale len písané obrázky môže podávať čitateľom svojim. Jestli príjmete túto maličkosť za vďak, a jestli to aspoň na chvíľu poteší muža, národovca a spisovateľa toho, jehož tu spomínam, ja dosiahol svojho cieľa.

V malom mestečku R . . chodievala ráno, na obed, večer na „Knazovú studňu po vodu.“ V tomto čase tiahnu celé pluky služiek, chlapcov, detí hore dolu mestečkom. Podvečer jedného pekného letného dňa bolo to práve tiež tak v ktorýžto deň sedelo pred farou viacej pánov. Malý šuhajík Miloslav beží tade more patrio bosý a nesie vodu. Jeden z pánov ho zakýva a on blíží sa nasmelo. „Dáš sa mi napiť tej vody?“ pýta sa pán.

„Nech sa páči,“ povie a núka Miloslav. „Voda je dobrá,“ pokračuje pán, „Miloslave ale ty sa mi nelúbiš.“

Chlapec sa zapálil.

„Prečo ty nepríjdeš ku mne raz, už som ťa kolkoráz volal.“

Chlapec mlčal.

„No povedz pánovi, prečo neideš k nemu keď ťa volal.“

„Ja sa hanbím,“ odvetil tento.

„Nuž aký že si ty študent, keď sa hanbíš? Či si už čítal tú knižku čo som ti vonáhdy dal?“

Chlapec sa zase zapálil.

„Vidíš, synak, ty len beháš a neučíš sa nič. Nerob tak jako druhí druhovia tvojí, tí zostanú pri remesle, ale z teba chce otec niečo iného mať.“

„Ja som čítal tú knižočku ale ju nerozumiem.“

„Vidíš tým viacej máš príčiny ku mne prísť, ja ti to vysvetlím, čo nerozumieš. Či príjdeš?“

„Áno.“

Chlapec odišiel, kamaráti jeho sa divili že si páni s ním také besedovanie vyvádzali, ale šuhaj nevidel nič, nepočul nič; volali ho do hry, on šiel domov, sadol ku knižke a čítal pilne.

A čo to bola za knižka.

Bolo to Červenákovo „Zrcadlo Slovenska“, jehož lubomudrekej predmluve a počiatku chlapček Miloslav rozumieť nemohol. Pán od nehož si Miloslav knižky bral, dal mu to len pre obznámenie sa s názvom jej vediač, že je ešte pri včas pre detský rozum dielo toto, ničmenej nezaškodí, keď ho aspoň v ruke mať bude.

V druhý deň s tlkotom srdiečka ustanovil sa šuhaj u pána Pán si ho posadil ku sebe a rozprával mu veci, až miloslavovi sluch i zrak prešiel, veci týkajúce sa národa, jeho slavnej minulosti, jeho potupnej prítomnosti a jeho budúcej slávy. Všetko to jeho rozumu pochopiteľne, na snadný spôsob, takže Miloslav, kedykoľvek sa od pána vzdialil docela vážne, zamyslene vyzeral.

Druhovia jeho už ho očakávali a jako ho náhle zbadali, priam sa okolo neho hromadili. Miloslav ale vypravoval jím všeličo,

že ho chlapi počúvali jako žiaci profesora v škole. Všetci pozerali naň zvedave, ale keď videli na ulici pána . . . , to z ďaleka brali klobúky dolu a ho za niečo vyššieho považovali.

Pán . . . bol v mestečku R. . . úradníkom. Jeho účinkovania národného sú a budú tam stopy v prebudenom národne mestečku tomto. Ale my chceme sa tu obmedziť len na vek detinský.

Za časov Jonathana Čipkaya a Chotváša v R. . . bolo živo. Národný spev bol pestovaný v škole i mimo nej a mláď mestečka nedala sa velice nútiť zvlášte pri zábavách svojích nedelných ku spevu nôtiač tú Jonatha novu:

„Spievaj že si spievaj
Spevavé stvorenie
Veď je spev najlepšie
Tvoje potešenie.“

Mláď školská oživovala čítaním „Zorničky“ a pretierala si oči sloviac:

„Ach, ten náš útlý, mladý svet
Spí, drieme jako v puku kvet.“

Čo taká zornička v stave bola vykonať ani sa myslieť nedá. Len jedno.

Prišla žaloba, že šuhaji školskí čosi pokvárali v jednej zahrade. Boli pokutovaní. Ale čo to všetko bola za pokuta tá telesná proti tej duševnej, keď Čipkay jako kaplán i staršiu mládež vynaučujúci každému z mladých zbojníčkov naložil denne po škole rečníť pred celým žiactvom:

„V susedovom peknom sade
Stoja v päťorakom rade
Stromy všetko štepené.“

Jaká to bola slávnosť v R., keď sa založil spolok miernosti, sporiteľna? My deti sme obyčajne to robili, čo sme od starších videli. Jako oni i my sme sa shromažďovali niekde v sieni, volili si svoje úrady, viedli poriadky a napodobňovali sme vo všetkom starších.

Kto čo vidí za detinstva, ostane mu na celý život bo vraj, čím hrniec navre, tým i črep z neho páchne.

Po Čipkayovi a Chotvášovi nasledoval muž už nám známy v mestečku R., k nemuž náš Miloslav chodieval. Nebol Miloslav jediný, čo sa k nemu túlil, staršia mládež i mešťanstvo otáčalo ho. Z mladej vrstvy boli rovesníci spomínaného muža Gallyayovci. Všetci vrátili sa k nášmu Miloslavovi.

Deti sa bavievajú spolu často i bez rozdielu pohlavia, mnohokrát ale už v detinstve vzniká v srdiečkach jejích pocit ľúbosti nejjasný, neporozumený, no, príjemný. Veď i akože bolo s Kollárom malým v B. Bystrici? Kto ste čítali jeho authobiografiu?

Náš Miloslav a Julia boli jeden párik. Od spomínaného muža nosieval si Miloslávok knižky ustavične, prečítané rozprával druhom všetkým, no čítaval jich i Julinke. V zahrádke prídomovej sedávali oni často na pekných dňoch letných a Miloslav čítal od priaznivca svojho obdržaného „Orla“, a v ňom utešené povesti.

Spomínaný národný muž naučil dietky i rozličným národným hrám a ony mu za to boly najväčšími povdačné. — V zime hralo sa to na lade, na jar a v lete po lúkach.

Dievčatá sa spolu kízaly so šuhajmi. Miloslav vodieval Julinku za rúčky po lade a nevýslovne blaženým sa cítil ak ju mohol na hodnom kuse previesť a pred upadnutím ochrániť. Raz ale zle sa povodilo. Julinka sa osmelila, vytrhla sa z rúčky Miloslavovej a padla tak, že si prebila rúčku. Miloslav tu plakal a Julinka ho musela tešiť.

Slzičky jej síce hraly v očiach, ale sa vedela na tolko premáhať, že sa zdalo, jako by nie ona, lež Miloslav bol padnul. On jej vyumýval krv a odprevadil ju za rúčku ju vedúc domov. Ona mu to ale tiež odmenila. Raz v jar hrali sa šuhaji na lobdu. Miloslav sa zabudol a pri nadávaní lobdy prebili mu hlavu. Kto bol prujší pri ňom ako Julinka? priam ho viedla k blízkeму potôčku a ranu vymývala, ručníčkom svojím bielym poväzovala. Tu zas viacej horekovala ona nežli on, a tak sa zdalo všetko, jako čoby nie on bol udretý býval, ale jako čo by sa jej bolo dačo stalo. Boly to chvíle nevinný!

Vo velikej sieni u P. . . schodilo sa často do dvanásť i dvadsať vyrastajúcich detí obojeho pohlavia. Miloslav a Julinka vynikali medzi nimi. Miloslav často rečníl:

„Šuhaju, Šuhaju,
Slovenský šuhaju,
Povedz nám kto si ty
Jako ta volajú?“

Ja som šuhaj Slováč
A keď chcete znáti,
Otec mi je Kriváň
Tatra moja mati!“

Julinka zase:

„Podže sem dočeruško
Pokud si malička,
Privykej ku práci,
Ako tá veľička.“

Niektorý rozprával čo bol čítal a všetko bolo tiché, napnuté jako v kostole.

I tak si vpravievaly dietky, čo načúvaly hre starších: ten jím vraj káže a tí počúvajú, hrajú sa na kostol. Boly to formálne besedy, formálne schôdzky vzdelavateľné en miniatur. —

Julinka dobre rečnila zaslúži odmenu. Navrhoval ktosi.

Akú? pýtal sa druhý.

Miloslav jej kúpi na jarmarochné mädovník.

Miloslav i Julinka nepovedali na to nič, ostatní tleskali rukama že tak má byť.

Keď ale zavítal jarmarok tu v skutku dostala Julinka celé paklíky mädovníkov, každý sa jej zavďačil a Miloslav obdržal od svojích druhov priam nožiček, priam zase niečo iného.

Najšťastnejšia ale bola naša Julinka keď Miloslavkovi kúpiť mohla od šefraníka zápästky, a on jej prstenček s očkom.

Veselý majálesový pochod spievajúc išla útla mládež naša do brezinky na výlet. Miloslav s Julinkou vopred a asi desať pánov za nimi. Keby ste to boli videli odrastlejší, bol by vám duch zaplesal nad týmto výletom a la Javorina, Kriváň, Ďumbier, Háj, a t. d. en miniatur. Z materinej dúšky, lesných fialok, nezabudók vily dievčinky vence a ach! aký bol rád každý šuhajík jestli sa mu dostal jeden. Najkrajší ale obdržal, to sa rozumie, Miloslav od Julinky. Kto by vyrá-

tal tie hry ktorými sa naši výletníci zabávali, spev jích ozýval sa milo tou úzkou R. . . skou dolinou a šuhajci preskakovali pri speve dievčín šibenice až bola radosť na to pozerať. Výlet tento bol usporiadaný na rozlúčenie sa s Miloslavom, ktorý sa ďalej do škôl poberal. Prázdniny minuly a všetkým druhom a družkám Miloslavovým bolo ľúto za ním, keď jím na um zišlo, že je to už toho roku posledný výlet s Miloslavom. Ale u mládeže netrvá smútok trvanlive, preletí on ozaj jako chmúry obláčok cez srdce mladistvé. S veselým spevom vracali sa ovenčení šuhaji:

„Ja som malý ale Slováč,
Slovák s dušou i s telom,
Kto Slovákov nenávidí,
Nenie mojim priateľom.“

Jedno leto v deň narodenia cisárovho hralo sa v R. . . divadlo. Muž národovec o nomž tu reč, napísal báseň ktorú sbor ochotníkov pred hrou pri slávnostnom osvetlení na nápev národnej hymny pri veľikom potlesku spieval. Potom dávali pri veľikom stisku „Petra cára vozku“ a Divotvorný klobúk.“ Medzi ochotníkami boli naši výtečníci Dobšínský a zvečený Ludovít Kubány. Riaditeľom i šopkárom v jednej osobe bol náš spomínaný priazniviec Miloslavov. — Julinka s matinkou svojou sedela priam v jednej z prvých lavíc a Miloslav sa prechodil za kulisami. Bol to ruch v R. . . po divadelnom predstavení tomto, no, nebolo ináčie i pri mládeži. Väčšia mládež dala bývalému riaditeľovi ochotníckeho tohoto predstavenia čestné slovo i ruku že pod jeho vedením bude hrať divadlo na zimu. A maličká? Tí to hneď prevádzali. V letobúdke zahrady pána Doktorovej postavili si z plachát javišta; Miloslav sa stal riaditeľom a hral goliáša, samo sebou sa rozumie, že Julinka bola Betuškou, a divotvorný klobúk z pargamien urobený nechýbäl. Bolo i vstupné po dva tri krajciare takže mládež táto zo svojho predstavenia oddala sprave ochotníckeho divadla v R. . . dva zlaté na ten istý cieľ, na ktorý starší hrali t. j. na zakúpenie opón divadelných.

*

Takýto duch panoval a panuje v R. *) a keď sa mu mimovolne tešíme nesmieme zabudnúť na tých, čo ho vzkriesili a z nich prvším bol muž spisovateľ i národovec slovenský, jemuž táto nezábudka detinstva Miloslavovho venovaná je. —

Keď si v pozdních rokoch blažené potomstvo Slovenov bláhať bude či nezpomenie si na otcov svojich vysokozašlúžilých, na budovníkov tento blahý stav jím svojim namáhaním, svojim utrpením vybojovavších, a zlatú, blahú, volnú dobu života jím pripravivších?

Uletely dni lúbe detinstva. Zašly jako sen, lúba jích rozpomienka žije ešte v srdci. A to rozpomienka neuvädla, nezábudka nehynúca. Z Miloslava stal sa šuhaj driečny, z Julinky dievčina na vydaj.

„Julinka pamätáš na tie dni krásnych našich zábav?“

*) Keď sme my chlapeci boli, už vtedy sme hrávali v Gemerí divadlá. Náš Kardoš, dramaturg nás tehďajší by to hádam mohol najlepšie opísať. My sme tiež po grajciari vyberali, ale šajnovom. Professor Dlháni sa nasmial pri tom hocikolko, pohrozilac nám prstom vypovedal: „tu nequam homo, tu luro.“ — Zpomíname toto tu preto, že sú medzi chlapei divadelné predstavenia nič nového. — Keď matky naše Štepankove divadelné kusy z knihovny Fejérpatakyho vypožičané čítavali, nuž sme si jich veru i my v izbe zahráli, nakoľko sme mohli. — Pán pôvodca sa zdá predmet svoj práve z tohoto stanoviska nakresľovať.

Red.

„To bolo za detinstva, my mysleli že sa nikdy nerozídeme ale ja musím žiaľne vyznať:

„Daleká cesta má,
Marné volání!“

„Prečo sme radšej ešte nie malými?“ slovila viacej vzdychom nežli hlasom Julinka. „Ja musím ísť za iného.“

Miloslav sa zamyslel po chvíli ale slovil: „Len srdce svoje zachovaj na veky čisté. Slúbiš mi to?“ — pýtal sa jej za ruku ju chopiac — Miloslav.

„Buď mi verným bratom vždy Miloslave!“ prosila Julinka, — „budeš?“

„Na veky drahá sestra moja“ — preriekol on.

Veselo sa slávila svadba Julinkiná v R. . na než družboval Miloslav a starejšieho hodnosť zastupoval spomínaný buditeľ národnosti tohoto okolia. Takej národneveselej svadby vraj, nebude čo svet svetom bude — tvrdili muzikanti. Len mladá nevesta nebola vraj, docela tak veselá jako mohla byť, ale ono tie mladé nevesty majú voždy vrtochy a družba vraj, býval zamyslený ale čože, družbovia mávajú moc starosti na hlave. —

Okolie R. . . . jako úplne národne upovedomené bude na veky vďačne spomínať svojho kriesiteľa, alebo nech ho aspoň ctí chatrne i táto nezábudka. A vy bratia, sestry nezabúdajte že na nášho básnika, spisovateľa, tam v bok šarišského zámku žijúceho — Nezabudova. Ešte by ste radi znať kto bol ten v nezábudke tejto tak často spomínaný Miloslav?

Miloslav Daniel Bachát.

H o d i n y.

Prečo je menej na tom svete
Radosti jak smútku?
Tá otázka k rozmyšľaniu
Dala mi pohnútku.
Myslím, dumám o príčine,
Trem si k tomu čelo
Ale to z toho rozumu
Nijak von nechcelo.

Až mi srdce dodá rady,
Takto ku mne vraviac:
„V smútku sa zvyknú hodiny
Počítovať najviac.
Kdežto v radosti sa ony
Nikdy nečítajú, —
Ba sa niekdy až nad mieru
Krátkuými zdajú.

† *Pacl Kočkovský.*

Zimušnie večierky.

I. V chalupke.

Sňahy kúra tmavou nocou,
Zaduté sú cesty von;
A na starodávnej váži
Duje vietor medzi zvon. —

Pútnik náhli sa k dedine,
Sňah mu šibe do očí,
Hladoví vlni vyjú
Po otupnej úbočí.

Z okien jedného domčeka
Svetlo v dedinke vidieť,
Baví sa tam ešte sused,
Čo si prišiel posedeť. —

Ohník horí na kozube,
Triesky na ňom pukajú,
A dievčatá pri ňom pradu
A pásma si čítajú.

Sňahy kúra tmavou nocou,
Hvizdí fujak popred dom:
Jaj! dievčatá počúvajte
Jako to tam duje von!

Ba hej! to ti je za fujak,
No fujak — otec vetí
A s radosťou od kozúbka,
Pohliada si na deti.

A stará mať sa ohlási:
Veru je to dobre nie,
Teraz strygy svadbu majú,
Hlavou na to pokývne.

Abo dakto sa obesil,
Sused skočí do reči;
Strápnutá Evička hladí,
Stará mať či prisvedčí? —

Fú, fú — hneď vietor zahvizdí,
Hneď zase utichuje,
A za pecou: cip cip čirip,
Svrček sa ohlašuje.

Tyk tak tyk tak na hodinách
Behunka poklopkáva,
A ručička pokazuje,
Že už polnoc nastáva.

Polnoc, polnoc, ten čas nočný,
Keď sa duchí túlajú,
Keď do domkov, kde sa svieti
Oblôčkami kukajú.

Tak je strašno, tak je milo,
Spať sa nechce nikomu,
Sedeliby až do rána,
A nevyšli von z domu.

Kocúrik, čo bol na mysach,
Navracia sa zo dvora,
A čaká vonká za dvermi.
Kedy jích už otvora? —

Velký dunčo, pes chlpatý,
Ulahnutý pri chyži
Žmúri, strázne pokukáva,
Či sa dakto neblíži?

Tiché, zimušné večierky
Pri pokoji domácom,
Jak ste milé! — keď dnu teplo,
A keď zima duje von! —

J. Graichman.

II. Sňahulka.

Po chyži sa prechádzam,
U obloka postávam,
Dívam sa do dialky sveta,
Jako sňah tam padá, lieta.
K večeru sa chyli,

Na večer vyzvonili,
Už je noc — v chyži sám
Pri studenej peci rozmýšlam.
Pozerám úzkostlivo,
Vo tme pusto mi a clivo,

Sňah ihravo padá,
Na sklo okna sadá,
A dokola poletuje
Viteľ mu hrá, on tancuje. —

Zrazu vojde malička
Biela čo sňah panička,
Spieva si, rúčkami tapušká,
Ku mne sa priblíži,
A do ucha mi pošušká:
Čo robíš? jak sa máš?
Pri peci sa zohrievaš?
Útlo sa usmeje:
„Jaj! v tejto tvojej chyži tak dobre je!
Nebud taký zadumený!
Poď! budeme sa na perly hrať.“
Hladiac na ňu v podivení
Neviem čo mám povedať. —
Svetlo spravím,
Okom zvedavým
Vidím sňažnu tvár,
Vlásoky staby srieň,
V nich jasot perál,
Krištálový diadem,

Jej útlunké telo
Jakoby z pápera
Preč odletieť chcelo, —
Nevádzový zrak jej oka
Na mňa pozerá
Milostne zboku
Stojí u stolíka,
Perly z vlasov sníma; —
A ja poviem: mne je zima,
Idem naklást ohníka.
„Jaj nie! zahyniem!“
Ale ja zakúrim len.

Chyža sa zohrieva,
Panička omdlieva,
Hasnú jej víčka,
Upadajú líčka,
Ustrnutý na ňu pozerám,
Volám, ju preberám, —
Nič neplatí,
Len sa tratí,
Kape mi pod rukami,
Zmizne i s perlami. —

J. Graichmann.

Rozmanitosti.

Módy a obyčaje dávných časov.

V roku 1234. spal anglický kráľ prvý-
raz na posteli, ktorá bola slamou postlatá.
R. 1246 byly domy v Londíne zväčša slamou
pokryté a r. 1300. neznali tam ešte ani ko-
mín ani kachle. Víno predávalo sa čo liek
v lekárňach. O nejakom voze abo koči nebolo
ani chýru. Zámožní jazdievali na koňoch,
panie sedávaly jim obyčaje za chrbátom.
R. 1340 obnášaly dane 30,000 vriec (mechov)
vlny. Sudcov a pravotárov platili škoricou
(cimetom) a paprikou. R. 1334. prišli do
módy drôtené ihlice; po tento čas užívaly
damy k usporiadaniu vlasov drevené klinčoky.
R. 1344. razené byly v Anglicku prvé zlaté
peniaze. Prvé hodbavné pančuchy nosila
kráľovna Elisabetha r. 1561, ktorú módu
tehďajší francúzsky kráľ r. 1540. uviedol. —
Na mieste tomto nemožno mi, bych nepodal
krátkučý dejepis rozdielnej módy nosenia

vlasov: i viem, že mi neznámemu bude ne-
jedna vedochtivá dcérka nebotyčných Tatier
povďačná. Či asnaď nie! . . . V najstarších
časoch nosily sa vlasy jednoducho, kým ne-
naučil naše prapramatky prirodzený pud
svoje vlasy navšelijaký spôsob usporadovať a
pozapleťat. Behom vela rokov pokrývaly sa
hlavy len jednoduchým závojom. Grékyne a
Rimanky usporadovaly si vlasy svoje držiac
jich pohromade zlatými a striebornými ihli-
cami, prepletávaly jich zlatými retiazkami
alebo okrutily si jich červenými a bielymi
stužkami. I pudrovaly si jich často zlatým
práškom. Rišavé vlasy Alemannov tvorily
podstatnú krásu ženského pohlavia tak, že
černovlasé device, keď neboly v stave neja-
kou masťou svojim vlasom podobnú farvu
dať, tie radnej odstrihly a rišavú parochňu
nosily. Obyčaj táto stala sa tak všeobecnou,
že súčasní básnici rišavé abo sivé vlasy svo-
jich milých s oduševnením ospevovali. Ri-
manské krásavice premieňaly často svoje

okrasy; ony mali ráno inakšiu parochňu, taktiež v slavnostné dni. Obyčaj táto trvala dlho; až r. 692. na carihradskom cirkevnom sneme pod pokutou vypovedania z cirkve parochne zakázané boly. No, obyčaj tá predsa neprestala. Petrus Lombardus menuje ju ešte v XII: storočí „hnusným zohavením“, „zatratenjahodnou bezočatostou.“ Alexander Alesius († 1244) a Bernhardín de Vienne vyhlasujú ju za smrteľný hriech, a sv. Paulín tvrdí, že Pán uponíži také panie, ktoré sa takej módy držia, tým, keď jich učiní lisými. Následkom takých nápadov prijaly panie zase závoj, ktorý na plecía siahala a všetky vlasy prikryl; kráľovny a princezky nosily na ňom diadem, vdovy ale ručník, ktorý čelo prikryval, i dolu lícama a vôbec tvárou visel a klobúky, ktoré boly veľmi široké a perlami bohato okrášlené. Pod Ludevítom Pekným, kráľom francuzským († 1314) a jeho nástupníkami zaujal miesto klobúkov ručník, ktorý mal podobu veľkého cukrového klobúku, z ktorého istý druh závoju dolu visel, pričom však vlasy zakryté celkom neboly. Isabella z Bavorska, manželka Karola VI. nosila dvojrohý klobúk, z ktorého tiež dlhý závoj až po pás visel. I keď nechcela luxus tento odložiť, bola žalárovaná. Pod Karolom VIII. staly sa veľikán-

ske tieto klobúky menšími až pod Ludovítom XIII. celkom zanikly a na jích miesto nastúpila čiapka, Capuchon nazvaná. Z jedného nariadenia, ktoré obec mesta Bratislavy r. 1453 vydala, vysvitá, že čepce, jaké vtedy sa nosily, vážám podobné byť musely; lebo tam stojí: „Item: panie musejú odložiť svoje náramne veľké čepce, i nesmejú vyššie pollokta nosiť, jestli také nosiť chcejú, a nesmejú žiadne berlínske čepce nosiť; ktorá by proti tomu jednala, bude jednu hrivnu (mark) pokuty platiť.“ Za časov Františka I. začaly sa damy frisirovať a nosily tak zvané španielsky Toque. Pod Henrikom IV. začal sa puder upotrebovať. R. 1784. začaly panie zase klobúky nosiť a síce tak zvané „diskonto — kasse — klobúky,“ až pod republikou šno i pod cisárstvom francúzskym grécke módy opanovaly. I moda „á la Giraffe“, ktorá dlhý čas hlavy ženskej špatila, pochovaná bola. A teraz to jako vyzerá? Celý náš terajší svet chce byť čínskym atď. . . . čo majú teda i naše krásavice robiť? Či div, že mnohé prestrojujú sa za číňanky atď.?! O, by naše švarné Slovenky svoju národnú módu neodhadzovaly a tak svetu tomuto tie čínske múry stavať nepomáhaly, ktoré našemu národnému životu tak veľmi úpadkom hrozia!

Literárne, umelecké a vzdelanostné zprávy.

Literatura česká:

Chudobky, básně Albína Dvorákovy-Mračkové. Praha, Stýblove knižkupectvo 1872. Sú toto básničky ženskej, jakových v Čechách už hojnosť máme, a vyznačujú sa svojou nežnosťou a vrúcnosťou t. k. Jen pablesk jeden! Bílá Hora, Stará lípa, Dědečkovi atď. Vrele porúčame dielko toto obzvláste dómam naším.

Výbor spisů dramatických, díl XI, XII a XIII u Kobra v Prahe; díl XI „Lékař své cti“, dramatická báseň ve 3 jednáních od Petra Calderona de la Barca, přeložil Jos. Stankovský. Cena 50 kr.; díl XII „Doktorka medicinae“, anebo: „náhody, nehody, hody“, veselohra v 5 jednáních od J. Wenziga. Cena 40 kr.; díl XIII „Egmont“, tragedie v pěti jednáních od W. Goethe, přeložil J. Kolár. Cena 40 kr.

Tom Jones č. Příběhové nalezenice. Román v XVIII knihách. Napsal Henry Fiel-

ding, přeložil Primus Sobotka. V Praze 1871. Nákladem Fr. Brožíka, redakt. a nakladatele „Bibliotéky klasických spisův cizojazyčných ve zdařilých českých překladech.“ Cena dílu I. seš. 1. 25 kr. —

Obrazy života, obrázkový časopis pro zábavu a poučení, vychází v Prahe.

Literatura slovenská:

Zornička, obrázkový zábavník pre dietky, vydáva Ján Francisci, sväzok I, cena 30 kr. Vítame spisok tento najvrelejšie, znajući, že u nás čítanie pre dietky je celkom zanedbané, kdež naproti tomu u iných národov toho kopy v rozličnej podobe nachádzame. Pán Francisci urobil z tohoto ohľadu značný krok na pred.

Dejiny kráľovstva Uhorského, pre slovenské národné školy. Sostavil F. Otto Matzenauer, učiteľ a organista na St. Turej. Cena 30 kr. Bývala to znamenitá historia

Uhorska, ktorú nás dakedy od dedinských škôl až po tak zvanú philosophiu učievali. Na území uhorskom nebyval nikto, kým sa do týchto pustin Hunni nedostali, potom tiež nikto, kým Avari nedošli, a zas len nikto, kým sa Maďari nedostavili, a hoc aj tu boly národy, tak nesmely mať žiadneho významu. Pán Matzenauer ukazuje i najmladšej mládeži, že na území uhorskom už i pred definitívnym ustálením jeho sa tu všeliaké národy presúvaly. — Na zdar!

Sobrané dramatické spisy **Jána Palárika**, vydala „Minerva“ v Pešti. Sväzok 1. a 2. Obsah: Smierenie, alebo dobrodružstvo pri obžinkoch, Incognito. Dimitrij Samozvaneec a Drotár, okrem tretieho kusu, ktorý sa teraz prvý raz uverejňuje, už od dávnych čias na Slovensku práce pochvalne známe, obzvlášte ale keď i jich predstavenie na javišti bolo voždy s obľubou prijímané. Neraz už vyšľuhol plameň z iskierky genia slovenského; svet ho obdivoval, svet na ňom obľubu nachádzal a potom ňu — zabudol. Dobre tedy robia národovci naši, že shromažďujú to, čo je pán Boh vie zná kde roztratené, a sväzujúc to jako klásky do snopov, tým preukazujú prakticky, že je duch slovenský tiež dačosi lepšieho vytvoriť v stave. Tak je to teraz s Palárikovými spismi. Porúčame vrele dielo toto obecnstvu nášmu.

Historický román **Francúzska rodina** vyšiel od Fraňa Slámy tlačom Minervy v Pešti.

V Pešti vyšiel u Aignera spisok „**Was wollten die beiden Parteien auf dem konstituierenden Katholikerkongresse?**“

Dejiny kráľovstva Uhorského. Soštavil **Franko Sasinek**. Diel II. — Sošit 1. Cena 50 kr. K dostaniu u vydavateľa v T. Sv. Martine a u Eug. Krčmeryho v B. Bystrici. II. doba miešaná od r. 1301 do r. 1526. — Dosavádne Sasinkove trudoviny historické sú nám známe, i vieme, že unom svojím sa posiaľ vynasnažil odstrániť z historie

Uhorska to, čo z čiastky nevedomosť od storočí nakopila a za čistou historickou pravdu vydávala, z čiastky ale pokúsil sa jednotlivé nejasné miesta a výrazy objasniť, čo sa môže stať na budúce veľmi dôležitým faktorom v dejzpytu. Z našej stránky dielko toto len najvremejšie porúčať musíme nezabúdajúc pri tom i na to, že ono našlo i v českých časopisoch veľmi čestného zpočetia.

Dňa 14. mája bola slávnostne otvorená zahrada Matice Slovenskej. Zahrada táto ležala od jej zakúpenia ladom; len toho roku bola ohradená a úhľadne v park premenená, tak že i budova matičná, i jej dvorec rozšírením týmto jakej takej úhľadnosti nadobudly. Z ničoho sa stalo dačo, i doprajeme to potomkom našim keď sa v Matici shromažďovať budú, (čo sa stáva behom celého roku, bo žiaden národovec cez Martin idúci si obzret Maticu nepremešká) i pohľad svoj na bujne vzrastajúcich, práve teraz nasadených stromoch občerstvovať bude, v povedomí, že to i jemu prislúcha. Gréci pestili svoje gymnasia, ktoré boly zahradami, v novších vekoch sa zakladajú dobročinné ústavy, musea, univerzity a iné verejné ústavy, kde to len možno, v parkoch, alebo sa parkom obtočujúajú. I my teda budeme mať dač podobného, hoc len v miniature. — Pán podpredseda matičný Pauliny otvoril slavnosť významuplnou rečou, načo zaspieval Martinský spevácky spolok ráznu pieseň; pristúpilo sa potom k sadeniu lipy pamiatke dňa tohoto určenej, pričom pán tajomník Sasinek držal reč o význame lipy u slovanských národov, až zahučala pieseň „mnogaja ljeta.“ Na to nasledovaly tri deklamovanky, s ktorými sa sriedal sbor spevácky. Na ostatok držal pán podpredseda Pauliny záverečnú reč, a pekné obecnstvo sa rozišlo. Hlavnia zásluha pomerne skvelého výsledku slávnosti sa speváckemu spolku pripísať musí. — Bola to hádam prvá beseda na Slovensku pod holým nebom.

Listáreň redakcie.

Č. S. v K. B. Szt. Gy. Dostali sme všetky štyri tohoročné čísla Orla už v máji nazpak. Pýtame sa len či toto tohoročné májové jediné slovo „retour“ i vlnajšiu zaostalost 2 zl. 80 kr. zapraviť má? — **P. Š. S. v B.** To samé, len že vlnajšia zaostalost len 1 zl. 50 kr. vypáša. — **P. J. P. v P.** Ešte 1 zl. — **P. A. T. vo V.** Čísla sme Vám hneď boli poslali,

i poslali sme Vám jich na reklamáciu poznovu. Štvrtročný predplatok sme obdržali. — **P. M. K. v A.** Prvý raz sme nevedeli Vaše meno prečítať, potom zas ustavičné zmeny Vášho prilytku a žiadost Vaša naostatok, aby sa čísla len tu zadržavaly nás viacráz do rozpakov priviedly. — **P. M. M. v P.** 2 zl. 80 kr. sme dostali.

Predpláca sa u redakcie v Turč. Sv. Martine :

celoročne 5 zl. 50 kr., polročne 2 zl. 80 kr., štvrtročne 1 zl. 50 kr. — Pre žiakov celoročne 4 zl. — Vychádza ročne vo 12 sošitoch 4—5 hárkov silných každého mesiaca na velikej štvorke

Nakladateľ Ján Kalinčák. — Knihtlačiarско-účastinársky spolok v T. Sv. Martine.